

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

**OBRAZOVANJE NA JEZIKU I PISMU ALBANSKE
NACIONALNE MANJINE: STUDIJA SLUČAJA
ZAGREBAČKE OSNOVNE ŠKOLE**

Diplomski rad

Lorita Berisha

Zagreb, 2018.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Interkulturno obrazovanje: teorijski okvir za analizu obrazovanja albanske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj.....	2
2.1. <i>Interkulturno obrazovanje: pristupi i modeli.....</i>	<i>5</i>
2.2. <i>Kritički model interkulturnog obrazovanja</i>	<i>9</i>
3. Nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj: položaj i prava.....	11
3.1. <i>Zakonski okvir obrazovanja nacionalnih manjina u Hrvatskoj.....</i>	<i>11</i>
3.2. <i>Modeli obrazovanja nacionalnih manjina u Hrvatskoj</i>	<i>18</i>
4. Obrazovanje albanske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj...20	20
4.1. <i>Albanci u Hrvatskoj: jučer, danas, sutra.....</i>	<i>20</i>
4.2. <i>Odgoj i obrazovanje djece i mladih pripadnika albanske nacionalne manjine.....</i>	<i>23</i>
4.3. <i>Analiza izvješća Vlade Republike Hrvatske o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina</i>	<i>23</i>
4.4. <i>Analiza školskih kurikulumata i godišnjih planova i programa koji uključuju odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine</i>	<i>30</i>
5. Empirijsko istraživanje: studija slučaja škole u kojoj se provodi obrazovanje na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine.....	34
5.1. <i>Obrazloženje predmeta i problema istraživanja.....</i>	<i>34</i>
5.2. <i>Ciljevi istraživanja.....</i>	<i>35</i>
5.3. <i>Metode, postupci i tijek prikupljanja podataka</i>	<i>36</i>
5.4. <i>Uzorak intervjua</i>	<i>37</i>
5.5. <i>Postupak analize podataka – kvalitativna tematska analiza</i>	<i>38</i>
5.6. <i>Kategorizacija dobivenih podataka.....</i>	<i>39</i>
5.7. <i>Interpretacija rezultata istraživanja i rasprava.....</i>	<i>39</i>

<i>A. Uključenost učenika u nastavu Albanskog jezika i kulture</i>	<i>39</i>
<i>B. Način provođenja nastave iz Albanskog jezika i kulture.....</i>	<i>41</i>
<i>C. Aktivnosti na razini škole i izvan nje.....</i>	<i>48</i>
6. Zaključak	52
7. Literatura.....	54
Prilozi.....	60

OBRAZOVANJE NA JEZIKU I PISMU ALBANSKE NACIONALNE MANJINE: STUDIJA SLUČAJA ZAGREBAČKE OSNOVNE ŠKOLE

Sažetak

Nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj prema zakonu imaju pravo na odgoj i obrazovanje na vlastitu jeziku i pismu. Tema ovoga rada je obrazovanje na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine, po veličini pete nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj. U teorijskom dijelu rada najprije je predstavljen model kritičkoga interkulturalnoga obrazovanja kao teorijski okvir za analizu studije slučaja, a potom i rezultati analize Izvješća o provođenju Ustavnoga zakona o pravima nacionalnih manjina (kojeg je Vlada Republike Hrvatska dužna jednom godišnje podnositi Hrvatskome saboru) te analize dostupnih kurikuluma i planova i programa škola u kojima se provodi odgoj i obrazovanje albanske nacionalne manjine. Cilj analize izvješća, kurikuluma te planova i programa bila je kontekstualizacija odabranoga slučaja, odnosno utvrđivanje načina na koji se odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine realizira u hrvatskom društvu i školama. U empirijskome dijelu predstavljeni su rezultati studije slučaja jedne zagrebačke osnovne škole u kojoj se pripadnici albanske nacionalne manjine obrazuju po modelu C. Kroz polustrukturirane intervjuje ispitivali su se stavovi i mišljenja pedagoginje i nastavnice albanskoga jezika i kulture, a kroz analizu mrežnih stranica škole prikupljali su se svi podaci koji se tiču odgoja i obrazovanja pripadnika albanske nacionalne manjine u odabranoj osnovnoj školi. Na temelju interpretiranih rezultata može se reći kako se pristup odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine svodi isključivo i samo na osnovno učenje albanskoga jezika i kulture te da takav pristup ne odgovara istinskom interkulturalnom obrazovanju.

Ključne riječi: Albanci, albanska, nacionalna manjina, interkulturalno obrazovanje, škola.

EDUCATION ON LANGUAGE OF THE ALBANIAN MINORITY: A CASE STUDY OF ONE ELEMENTARY SCHOOL IN ZAGREB

Summary

Under the laws of Republic of Croatia, national minorities have a right to education in their native language. The theme of this graduate thesis is education of the Albanian minority group, the fifth largest minority in the Republic of Croatia, on their native tongue. In the theoretical part of the thesis, the critical model of intercultural education is first presented as a theoretical framework for the case study analysis. Secondly, in the theoretical part are also presented the results of the analysis of „Izvješća o provođenju Ustavnoga zakona o pravima nacionalnih manjina“ (Report on regulation and enforcement of the Croatian constitutional law minding national minorities rights, which is required to be presented in the Croatian parliament once a year), as well as the analysis of all available curriculums, school plans and programs regarding schools that provides children with the possibility of education on their native language. The empirical part of the thesis presents the results of a case study one of Zagreb's Elementary School where members of the Albanian national minority are educated on model C. Semi-structured interviews were used to examine attitudes and opinions of school pedagogue and Albanian language teacher. Analysis of the school web pages was chosen as a second method: all the data that concerned information of education on the Albanian language was collected and analysed. The goal of all this analysis was to determinate how is education in the Albanian language realized in Croatian society and school(s). Based on the interpreted results it can be said that access to education in the language of the Albanian minority is focused only on basic learning of Albanian language and culture, and this kind of approach does not equal to the truthful intercultural education.

Key words: Albanians, Albanian, national minority, intercultural education, school

1. Uvod

Europsku povijest obilježile su brojne migracije, redefiniranja granica, utjecaj kolonijalizma – europski se čovjek vrlo rano počeo susretati s različitim rasama, kulturama, vjerama, tako da se za kulturnu raznolikost u Europi ne može reći da je nova pojava. Tijekom posljednjih šezdesetak godina, točnije počevši sa završetkom Drugoga svjetskog rata kada su udareni temelji međunarodnoga ljudsko-pravnog sustava, „europsko se društvo gradilo na načelima političkog i kulturnog pluralizma. Tijekom posljednjih desetljeća ubrzala se i kulturna diversifikacija. Revolucija koja se dogodila na području telekomunikacija i medija, posebno nakon stvaranja novih načina globalne komunikacije poput interneta, čini nacionalne kulturne sustave sve poroznijima“ (Bijela knjiga o međukulturnom dijalogu, 2008, 19). Isto tako, Europa i dalje privlači migrante iz različitih krajeva svijeta u potrazi za boljim životom kao i osobe koje u njoj traže međunarodnu zaštitu, tj. azil, što nije zaobišlo ni Hrvatsku. Mesić (2003, 174) navodi kako u Hrvatskoj „oko desetine stanovništva pripada različitim etničkim grupama, od kojih su neke konstituirane kao manjine sa svojim kolektivnim identitetima i zajedničkim težnjama na njihovom održavanju“. S obzirom na broj priznatih nacionalnih manjina, Mesić (2003, 165) smatra Hrvatsku „jednom od najmultikulturnijih istočnoeuropskih tranzicijskih demokracija“. Takav spoj različitih kultura čini današnje hrvatsko društvo suvremenim.

Piršl (2007) suvremena društva opisuje kao spoj međusobno manje ili više isprepletenih kultura u kojima se može dogoditi da se manjinske kulture i kulture društveno izoliranih grupa jednostavno uklope u onu dominantnu, ili u drugom slučaju, da je dominantna kultura u odnosu na one manjinske hijerarhijski nadređena. Stoga je za suvremena društva priznavanje jednakosti i uvođenje ideje kulturnog pluralizma od iznimne važnosti. Takav politički i društveni projekt postavlja nove zahtjeve kako pred pojedince tako i pred društvene institucije, uključujući odgoj i obrazovanje. Temeljni cilj interkulturnoga obrazovanja u suvremenom multikulturnom društvu¹ nalazi se danas

¹ Termin *multikulturno* označava istovremeno postojanje više kultura na nekom prostoru, znači statičnu kvantitativnu dimenziju višekulturalnosti - stanje, a ne veze i odnos. Za razliku od multikulturnog, interkulturno obrazovanje označava interaktivne odnose i veze među kulturama, dinamičnu i kvalitativnu dimenziju višekulturalnosti, što nam ukazuje na bitnu razliku između ta dva pojma (Spajčić-Vrkaš, 2004).

u omogućavanju kvalitetnoga obrazovanja za sve učenike, pri čemu se njihove razlike uzimaju kao temelj autentičnosti i svrhovitosti odgojno-obrazovnoga procesa (Bartulović i Kušević, 2016).

2. Interkulturno obrazovanje: teorijski okvir za analizu obrazovanja albanske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj

Za bolje razumijevanje današnjih teorija, ali i prakse odgoja i obrazovanja za život u kulturno složenom društvu, valja se osvrnuti na povijesni proces razvitka multikulturnoga obrazovanja (tipičnoga za kontekst Sjedinjenih Američkih Država) s jedne strane te interkulturnoga obrazovanja (tipičnoga za europski kontekst) s druge strane. Banks (1993) opisuje tri ključna pokreta razvoja etničkog obrazovanja koji su preteča multikulturnome obrazovanju², a to su: *rani pokret*, *pokret za intergrupno obrazovanje* i *pokret etničkog obrazovanja šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća*. U *ranom pokretu* razvoja etničkog obrazovanja kulturno drugačiji nisu bili priznati – prve škole za Afroamerikance u SAD-u na Jugu, nakon Građanskog rata, bile su segregirane po zakonu kojeg su donijeli bijelci. U tim odvojenim školama nije postojala jednakost u pravilnoj raspodjeli sredstava po učeniku, pravednoj raspodjeli plaće nastavnika i ostalih stručnjaka u području odgoja i obrazovanja te pravilnoj izradi kvalitetnih udžbenika i ostalih nastavnih materijala. Iako su u afroameričkim državnim školama radili afroamerički stručnjaci, kurikulum i udžbenici bili su pod kontrolom i dominacijom bijelaca, stoga je integracija sadržaja o afroameričkom identitetu i kulturi u kurikulum bila problematična – podučavalo ih se o europskoj civilizaciji, zanemarivalo se poučavanje o velikoj afričkoj civilizaciji i kulturama afričkih naroda, što je rezultiralo štetnim učinkom na razmišljanje i samopoštovanje afroameričke mladeži. Slično kao i Banks i Spajić-Vrkaš (2014) opisuje nekoliko razdoblja kroz povijest u kojima se odvijaju procesi društvenih promjena vezanih za odnos prema

² U izravnom prijevodu, Banks u svom tekstu navodi pojam *multikulturno obrazovanje*. Pojam „multikulturnog obrazovanja“ vezan je uz obrazovnu tradiciju Kanade, SAD-a i Velike Britanije, dok se pojam „interkulturno obrazovanje“ veže uz europsku tradiciju u obrazovanju (Spajić-Vrkaš, 2004). Iako, dakle, postoje jasne razlike u teorijama, politikama i praksama multikulturnoga obrazovanja s jedne strane i interkulturnoga s druge strane (Spajić-Vrkaš, 2004). Sigurno je da postoje i snažni međusobni utjecaji, zbog čega se u ovome radu prikazuje i kratka povijest razvoja multikulturnog obrazovanja u SAD-u.

kulturno različitima. Ono što Banks (1993) naziva Ranim pokretom razvoja etničkog obrazovanja, Spajić-Vrkaš (2014) opisuje kao *Zlatno doba neznanja*. U Zlatnom dobu neznanja prava i dostojanstvo kulturno drugačijih nisu se poštivali. Nejednakosti među ljudima bile su shvaćene kao biološki uvjetovane – rasa je bila predstavljena kao biološka činjenica, rasna nejednakost i diskriminacija bile su sastavni dio društvene strukture institucija, pa se nisu opazale kao rasizam, već kao društveno prihvatljiv obrazac ponašanja prema rasno drugačijima – stoga se nejednakost i diskriminacija nisu mogle mijenjati društvenom akcijom. Društvene akcije služile su isključivo za učvršćivanje postojećih odnosa, a obrazovanje se ostvarivalo primjenom strategija osporavanja, diskriminacije i razdvajanja kulturno drugačijih. Društvene razlike smatrale su se društvenom prijetnjom i tumačile se kao društvena anomalija (smatralo se da su pripadnici manjinskih grupa sami krivi za nepovoljan položaj u društvu, a argumenti koji su opravdavali takav način razmišljanja bili su: urođena nesposobnost, lijenost, neodgovornost i slično). Kao reakcija na ovakvo shvaćanje društva javlja se, kako ga Banks (1993) naziva, *Pokret za intergrupno obrazovanje*. Intergrupno obrazovanje bilo je obrazovna reakcija na etničku i rasnu napetost, u obrazovanju se koristio sadržaj o religijskim, nacionalnim i rasnim grupama te je cilj bio smanjiti predrasude i stvoriti međurasno razumijevanje kod učenika iz različitih nacionalnih, vjerskih i rasnih grupa. Intergrupno obrazovanje promoviralo je i prihvaćalo raznovrsnost, no smatralo se da je najprikladniji način za rješavanje etničkih napetosti asimilacija u većinsku kulturu (različiti smo, ali jednaki). Spajić-Vrkaš (2014) o ovom povijesnom razdoblju govori kao o *Uznemirujućem dobu retorike*. Navodi kako su se objašnjenja da su pripadnici etničkih manjina sami krivi za svoj položaj u društvu počela gubiti nakon Drugoga svjetskoga rata. Shvaćanje kulturalne raznolikosti kao socijalne anomalije bilo je u suprotnosti s načelima slobode i jednakosti koji su bili stup zapadne liberalne demokracije. Suzbijanje kulturalnih raznolikosti postalo je proturječno s nastajanjem međunarodnog konsenzusa koji je bio postignut prihvaćanjem Opće deklaracije o ljudskim pravima 1948. godine kojom su se odredila neotuđiva prava i slobode kao što su sloboda mišljenja, sloboda izražavanja, pravo na vjeroispovijest i mnoga druga ljudska prava. Prilagodba kulturne raznovrsnosti u novi kontekst pokazala se kao kompleksan, dinamičan i jako lomljiv proces. Obrazovni materijali koji su se upotrebljavali za vrijeme razdoblja intergrupnog obrazovanja

posvećivali su premalo pažnje problemima kao što su institucionalizirani rasizam, moć i strukturalna nejednakost. Zato su Afroamerikanci nezadovoljni tempom kojim se odvijao proces desegregacije i pokušajima da ih se asimilira u većinsku/dominantnu kulturu zahtijevali da im se omogući kontrola nad njihovim školama i da se u kurikulum uključi crnačka povijest. Nakon Afroamerikanaca iste zahtjeve postavile su i ostale etničke manjine (meksički Amerikanci, Portorikanci, američki Indijanci, azijski Amerikanci). Banks (1993) sljedeće povijesno razdoblje naziva *Pokret etničkog obrazovanja šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća*. Ponovno su se tiskale knjige objavljene za vrijeme ranog pokreta za etničko obrazovanje, izdavala se i novija literatura o problemima i iskustvima etničkih grupa (o svakoj etničkoj grupi se izdaje posebna literatura) – pisalo se o tome kako se nad kulturno drugačijima vršilo nasilje u SAD-u, otvoreno se pisalo o rasizmu i diskriminaciji. Šezdesetih i sedamdesetih godina pitanje etničkog identiteta došlo je u središte političkih i znanstvenih rasprava, nacionalne vlade pozivalo se na odgovornost i tražilo se rješavanje problema rasizma, ksenofobije, društvenog isključivanja kulturno drugačijih. Spajić-Vrkaš (2014) ovo povijesno razdoblje naziva *Obećavajuće doba prilagodbe*. Osim rješavanja problema kulturno drugačijih, države su se pozivale da otvore prostor za aktivno sudjelovanje i samopredstavljanje kulturno drugačijih te da aktivno promiču poštivanje pluralizma društva među građanima.

Zbog ovakvih zahtjeva kulturne razlike počinju se gledati kao društveno bogatstvo, a ne kao društvena anomalija, kao što je bilo u prijašnjim povijesnim razdobljima. Pošto su se otvarala pitanja pripreme građana i mladih za životne izazove u kulturno pluralnom društvu, došlo je i do promjena koje su imale snažan utjecaj na obrazovanje. Kao odgovor na takve promjene u društvu, počinje se uvoditi multikulturno/interkulturno³ obrazovanje, no ubrzo se postavljaju pitanja o tome koji tipovi/modeli/pristupi programa najbolje služe tim novim društvenim izazovima.

³U nastavku će se koristiti termin *interkulturno obrazovanje* jer je tema rada smještena u europski kontekst i konceptualno bliža ideji obrazovanja kojeg uzimam kao okvir.

2.1. *Interkulturno obrazovanje: pristupi i modeli*

S obzirom na različite ideološke pozicije teoretičara i praktičara interkulturnog obrazovanja, i u prošlosti i danas, McLaren (1995) primjećuje da postoje četiri opća pristupa u interkulturnom obrazovanju: *konzervativni, liberalni, lijevo-liberalni i kritički*.

Konzervativni pristup interkulturnom obrazovanju polazi od predstave o Africi i Afroamerikancima kao o nečem barbarskom i divljem. Afroamerikanci su se gledali kao robovi i zabavljači kojima su nedostajale humane karakteristike koje je imala bjelačka rasa i Zapadna civilizacija. Nekadašnja kolonijalna osvajanja i porobljavanja neeuropskih naroda opravdavala su se kao civilizacijski zadatak, jer su se tako rješavali problemi svih onih kojima su nedostajale humane karakteristike. Bijelost (eng. whiteness) se tretirala kao nevidljiva, implicitna norma, spram koje su se vrednovale druge rase/etniciteti. McLaren (1995) u konzervativnom pristupu interkulturnom obrazovanju posebno problematičnim vidi delegitimizaciju stranih jezika, pa tako i regionalnih dijalekata. Ne ostavljajući prostora dvojezičnom obrazovanju, taj pristup mladim ljudima postavlja standarde američkog kulturnog kapitala anglo-saksonskog porijekla. Konzervativni pristup ne preispituje dominantne režime socijalnih i kulturnih praksi koji su ukorijenjeni u globalnu dominaciju zapadne kulture. Iz tog se razloga učenici manjinskog podrijetla ne integriraju na način da im se ta kultura približi, već ih se u dominantnu kulturu asimilira. McLaren (1995) smatra da ovakav pristup svojom neosjetljivošću na kulturnu različitost neminovno vodi u nepravedan društveni poredak.

Liberalni pristup polazi od pretpostavke da postoji prirodna jednakost između svih rasnih populacija, odnosno da postoji intelektualna istost među rasama. Iz toga razloga svim rasama nužno je osigurati jednaku mogućnost za natjecanje u kapitalističkom društvu reformacijom društvenih i obrazovnih politika. Uzrok društvene nejednakosti liberalni pristup vidi u postavljenim kulturno-društvenim i ekonomskim ograničenjima. Inzistiranje na međurasnoj istosti, nažalost, u praksi nužno vodi u zapostavljanje kulturnih različitosti, ali i sljepoći na strukturalne prepreke u pristupu obrazovanju, tržištu rada i ekonomskom kapitalu – koje su različite za različite društvene skupine te koje najčešće perpetuiraju nejednakosti između njih. Težnja ovog pristupa je odgoj i obrazovanje čovjeka, neobilježenog i neopterećenog pripadnosti specifičnoj kulturi i

rasi. McLaren (1995) liberalnom pristupu zamjera represivnost u negiranju različitosti, te ističe da su norme liberalnog pristupa i dalje izrazito utemeljene na anglo- saksonskom viđenju čovjeka.

Lijevo-liberalni pristup se, s druge strane, fokusira upravo na kulturne različitosti. Važno je napomenuti da ovaj pristup negira različitost u povijesno-kulturnom kontekstu, te da favorizira osobno iskustvo nad povijesnim i političkim teorijama. Za razliku od liberalnog pristupa, lijevo-liberalni pristup ne teži uspostavljanju rasne istosti, jer polazi od pretpostavke da upravo ta istost vodi do gušenja važnih međurasnih kulturnih razlika koje su odgovorne za različitost u ponašanju, vrijednostima, stavovima i svim ostalim društvenim praksama. Identitet pojedinca je određen njegovim osobnim manjinskim iskustvom suprotstavljenim dominantnoj bjelačkoj zapadnoj civilizaciji. Glavni problem ovog pristupa McLaren (1995) vidi u stvaranju hijerarhija određenih rasnom pripadnošću, pri čemu se nečiji identitet vrednuje društveno procijenjenom potlačenošću manjinskog identiteta kroz njegovo osobno iskustvo u odnosu na dominantnu kulturu. McLaren (1995) napominje, kako je prilikom svakog pokretanja dijaloga potrebno identificirati sugovornike po njihovoj rasnoj, rodnoj i klasnoj pripadnosti, pri čemu, smatra McLaren (1995), lijevo-liberalni diskurs nije usmjeren na međurasno poštivanje i istraživanje kulturnih različitosti, već na inzistiranje viktimizacije pojedinca u skladu s njegovim identitetom.

McLaren (1995), međutim, smatra kako niti liberalni niti lijevo-liberalni pristup interkulturnom obrazovanju ne potiču istinske socijalne reformacije, tj. transformacije. Stoga on razvija ideju *kritičkog pristupa* interkulturnom obrazovanju koji naglašava bitnu ulogu diskursa u konstrukciji identiteta. Iz gledišta kritičkog pristupa predstavljanje rase, klase i roda shvaća se kao rezultat socijalnih borbi oko znakova i značenja. McLaren (1995) navodi kako je svako iskustvo vezano uz značenje i da zbog toga trebamo priznati ulogu koju diskurs ima u proizvodnji iskustva. On kaže kako su znakovi i značenja koji su formirani kao jedan zakon i jedna pravda, u svojoj biti nestabilni i promjenjivi. Znakovi i značenja moraju se neprestano iznova stvarati i razumijevati, što iziskuje stalnu borbu, svjesnost i kritičku nastrojenost prema osobnom bitku, društvu, prema moći i ideologijama. Kritički pristup teži k uspostavljanju harmonije i dogovora te k stvaranju jednog neometanog prostora suživota različitosti.

Spajić-Vrkaš (2014) također smatra kako je za ostvarivanje harmonije i dogovora ključna interakcija i pregovaranje o značenjima u vidu interkulturnog dijaloga. Osim što traži kritičnost, otvorenost za druge kulturne razlike, prihvaćanje demokratskih vrijednosti, uspostavljanje dijaloga među kulturno različitim (pa tako i među pripadnicima nacionalnih manjina), interkulturni dijalog pretpostavlja i razvijene vještine timskoga rada, strategijsko planiranje promjena u zajednici u kojoj sudionici dijaloga pripadaju kao i vješto upravljanje mogućim sukobima. Današnje razdoblje u kojem interkulturni dijalog i jezik postaju politički prioritet Spajić-Vrkaš (2014) naziva *Izazovnim dobom razmjene*. Ukoliko se interkulturni dijalog postavi za središnji cilj interkulturnog obrazovanja, potrebno je jasno odrediti znanja i vještine koje pojedinca čine kompetentnim za dijalog s kulturno različitim, kao i modele učenja i poučavanja po kojima se pojedinac može učinkovito razvijati.

Time se dolazi do obrazovnih modela obrazovanja „drugih i drugačijih“ koji se mogu izdvojiti i identificirati u povijesnome razvitku interkulturnoga obrazovanja. Grant i Sleeter (2007) izdvajaju pet ključnih modela⁴ interkulturnog obrazovanja:

1. podučavanje posebnih i kulturno drugačijih učenika,
2. humani odnosi,
3. studije jedne grupe,
4. multikulturno obrazovanje,
5. obrazovanje koje je multikulturno i društveno rekonstrukcionističko.

Cilj prvog modela, podučavanja posebnih i kulturno drugačijih, je kod učenika razviti akademska znanja, vještine i vrijednosti kako bi mogli društveno djelovati i prilagoditi se zahtjevima društva. Drugim modelom koji se temelji na međuljudskim i humanim odnosima, pokušava se težiti ka razvijanju pozitivnih odnosa između pripadnika različitih kultura na način da se uči o blagdanima, praznicima i kulturama pripadnika etničkih manjina. Cilj ovog modela je da se promicanjem učeničkog samopoimanja i prihvaćanja u društvu, smanjuju predrasude i stereotipi. Studije jedne grupe, kao treći model kojeg navode Grant i Sleeter, imaju za zadaću ispitati i istražiti

⁴ Prijevod naziva modela preuzet iz Spajić-Vrkaš (2014).

pojedinačne etničke grupe u svrhu boljeg razumijevanja istih, radi davanja pripadnicima etničkih grupa bolji i jači osjećaj za njihovu vlastitu povijest i identitet, što na kraju rezultira razvijanjem čvršće svijesti i samopouzdanja kulturno drugačijih. U četvrtom modelu, kojeg nazivaju multikulturno obrazovanje, težište se stavlja na „promicanje načela jednakosti, jednakih šansi i poštivanja kulturno drugačijih, organizacijom programskih sadržaja oko teme doprinosa i perspektiva različitih kulturnih grupa i propitkivanjem kako uopće dolazi do etničkih, socioekonomskih i rodnih nejednakosti u različitim društvenim područjima“ (Spajić-Vrkaš, 2014, 11). Nakon toga dolazi i peti model koji na obrazovanje gleda kao na ono koje je društveno rekonstrukcionističko, koje potiče socijalni rad, socijalnu obnovu i antirasizam. Ovaj model zamišljen je da poziva mlade na sudjelovanje u građanskim inicijativama, ohrabruje učenike da budu društveno aktivni i kritički nastrojeni prema raspodjeli društvene moći i (ne)pravde. Aktivno se promiču društvene promjene radi unaprjeđenja položaja kulturno drugačijih, pri čemu se navodi kako je najbitnije u kurikulumu uvesti teme koje govore o raspodjeli moći i društvenoj (ne)pravdi. Također, ovaj model promiče dijalog u svrhu pomaganja mladima i kulturno različitim da dijele i raspravljaju o svojim iskustvima s drugima, jer takav proces produbljuje razmišljanje i potiče na samoodlučivanje.

Spajić-Vrkaš (2014, 12), na temelju empirijskog istraživanja⁵, ističe kako se za prva tri modela „ne može reći da su interkulturna, budući da se njima ne traži promjena u društvu, nego što brže prihvaćanje postojećeg stanja“. Spajić-Vrkaš (2014, 12) nudi i dodatno objašnjenje zašto prva dva modela ne smatra interkulturnim: „model poučavanja posebnih i kulturno drugačijih pomaže učenicima da se prilagode i prihvate dominantnu društvenu strukturu, a model humanih odnosa im pomaže da se pri tome osjećaju dobro“. Za razliku od prva tri modela, Spajić-Vrkaš (2014) primjećuje kako se u zadnja dva modela od učenika očekuje da surađuju s pripadnicima manjinskih skupina i na taj način istražuju zajednicu, a upravo je usmjerenost na zajednicu odlika istinske interkulture perspektive. Od obrazovnih ustanova se traži uspostava raso mješovitih školskih vijeća (zapošljavanje stručnjaka različitih kulturnih pripadnosti), uključivanje učenika i predstavnika lokalne zajednice u procese donošenja odluka, rad na

⁵ Empirijsko istraživanje provodili su Washburn, Brown i Abbott 1996. godine u svrhu provjere Sleeter-Grant tipologije. Istraživanje se provodilo u 255 školskih okruga, a kao kriterije istraživači su uzeli društvene i školske ciljeve, ciljeve kurikuluma i zadatke nastave (Spajić -Vrkaš, 2014).

obogaćivanju knjižnica publikacijama koje odražavaju kulturne razlike u zajednici i stalno provođenje stručnog usavršavanja svih sudionika interkulturalnog obrazovanja. Spajić-Vrkaš (2014, 13) smatra da su takvi pristupi odlike „istinske interkulturalne perspektive koja postavlja temelje za kritičko interkulturalno obrazovanje“.

2.2. *Kritički model interkulturalnog obrazovanja*

Isto kao što i Spajić-Vrkaš izvodi temeljnu odliku istinskog interkulturalnog obrazovanja, koja podrazumijeva transformaciju cijelog društva, Gorski (2008) navodi kako istinsko interkulturalno obrazovanje zahtjeva duboke promjene svijesti kod učitelja, učenika i mladih, puno prije nego li jednostavne i pragmatične zahvate. Gorski (2008) ističe kako je najvažnija promjena „pogleda na svijet“, odnosno pomak s interpersonalnog na sociopolitičko. Smatra da je svaki interkulturalni obrazovni model, koji nije svjesno smješten u društveno-politički kontekst na način da pridonosi reformaciji društva, samo alat obrazovne kolonizacije u službi korporativnih moćnika. Takve modele naziva kolonizirajućima što znači da oni reproduciraju kolonijalnu ideologiju i podupiru asimilacionistički pristup različitostima. Ističe nužnost društveno-političkog osvještavanja nastavnika i ostalog stručnog osoblja, polazeći od pretpostavke da je nepravedno društveno uređenje i neefikasnost interkulturalnog obrazovanja zapravo posljedica političkog lobiranja korporacija putem medija i školstva da zadrže status quo prilikom daljnje eksploatacije siromašnih zemalja. Jedini način opiranja nepravedno uređenom društvu u kontekstu obrazovanja vidi u upravo dubokim promjenama svijesti u društvu. Smatra da kulturna osviještenost sama po sebi nije dovoljna. Slično kao i Gorski, McLaren (2015), razvijanjem svojih pravaca kritičke pedagogije, također pokušava iskoristiti prilike za povezivanje „školskog života“ s novim društvenim pokretima i mrežama moći. McLaren (2015) kaže da ovakav pristup prema interkulturalnom obrazovanju zahtjeva neprekidno razmišljanje o kulturnoj konstrukciji identiteta učitelja, studenata, istraživača i povezivanje takvog kritičkog razmišljanja sa širim kontekstom političke akcije i klasne borbe.

U području interkulturalnog obrazovanja ističe se nekolicina navedenih autora čiji se teorijski radovi (uvidi) baziraju na gore opisanim postavkama, a u ovome će se radu

takvo obrazovanje nazivati „kritičkim interkulturalnim obrazovanjem“ (termin preuzet od Spajić-Vrkaš i Sleeter). Ukoliko se sumira sve o čemu su McLaren, Gorski i Spajić- Vrkaš pisali, zajedničko im je da su fokusirani na razvoj kritičke svijesti, razvoj interkulturalnog dijaloga i interakcije između različitih kulturalnih perspektiva, vrijednosti i iskustava kao sredstava borbe za pravedno demokratsko društvo i naposljetku na širenje interkulturalne svijesti na zajednicu. Cilj je osnažiti društvo – „pripadnike većine i manjine, za aktivno suprotstavljanje nepravdi razvojem kritičkog mišljenja i upoznavanjem različitih kulturalnih perspektiva i njihova doprinosa dominantnim kulturama, ohrabrivanjem za interkulturalni dijalog i suradnju, ovladavanjem vještinama upravljanja sukobima i pripremanjem za društvenu akciju“ (Spajić-Vrkaš, 2014, 13).

Hrvatsko društvo je suvremeno po tome što je obilježeno suživotom različitih kultura i etniciteta, od kojih su neke etničke skupine, poput Albanaca, ustanovljene kao nacionalne manjine. Broj Albanaca u Hrvatskoj se u posljednjih 50-ak godina povećao (posebice za vrijeme rata na Kosovu), pa je i to razlog da se temeljito istraži odgoj i obrazovanje na pismu i jeziku albanske nacionalne manjine⁶. U sljedećem poglavlju središte interesa biti će stavljeno konkretno na nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj i zakone koji ih se dotiču. Također, u nastavku rada će se pristupiti analizi obrazovanja albanske nacionalne manjine u RH kroz prizmu kritičkog interkulturalnog obrazovanja. Prvi korak u tome je definiranje položaja i prava nacionalnih manjina općenito u RH.

⁶ Više o broju Albanaca u Hrvatskoj može se pročitati u sljedećem poglavlju.

3. Nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj: položaj i prava

U hrvatskom zakonodavstvu nacionalna manjina definira se kao „skupina hrvatskih državljana čiji su pripadnici tradicionalno nastanjeni na teritoriju Republike Hrvatske, a njeni članovi imaju etnička, jezična, kulturna i/ili vjerska obilježja različita od drugih građana i vodi ih želja za očuvanjem tih obilježja“ (NN 155/2002). Prema popisu stanovništva iz 2011. godine u Republici Hrvatskoj ukupno žive dvadeset i dvije nacionalne manjine, stoga se prema Ustavu (NN 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14) „Republika Hrvatska ustanovljuje kao nacionalna država hrvatskoga naroda i država pripadnika nacionalnih manjina: Srba, Čeha, Slovaka, Talijana, Mađara, Židova, Nijemaca, Austrijanaca, Ukrajinaca, Rusina, Bošnjaka, Slovenaca, Crnogoraca, Makedonaca, Rusa, Bugara, Poljaka, Roma, Rumunja, Turaka, Vlaha, Albanaca i drugih, koji su njezini državljani“. Svim su nacionalnim manjina Ustavom Republike Hrvatske i drugim zakonima ustanovljena prava i slobode čime im se jamči ravnopravnost, sloboda izražavanja te slobodno služenje svojim jezikom i pismom, kao i kulturna autonomija. Temeljna prava sadržana u Ustavu razrađena su u većem broju posebnih zakona. Pošto je tema rada orijentirana na odgoj i obrazovanje albanske nacionalne manjine, kroz zakonski okvir Republike Hrvatske biti će prikazani upravo oni zakoni koji se dotiču odgoja i obrazovanja nacionalnih manjina, a to su:

1. Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina
2. Ustav Republike Hrvatske
3. Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina
4. Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina
5. Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina

3.1. Zakonski okvir obrazovanja nacionalnih manjina u Hrvatskoj

S obzirom na veliki broj nacionalnih manjina, Republika Hrvatska bila je dužna u svoju zakonsku regulativu uvrstiti odredbe sloboda i prava nacionalnih manjina, kako bi uopće mogla dobiti međunarodno priznanje.

Jednim od značajnijih dokumenata kojim se uređuju manjinska prava smatra se *Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina Vijeća Europe*. Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina služila je kao poticaj za mir i stabilnost na našim prostorima⁷. Ovaj dokument je pravno obvezujuć u svim državama koje su ga ratificirale, a to znači da državne stranke imaju pravnu obvezu unijeti odredbe Okvirne konvencije u domaće zakonodavstvo, politiku i praksu. Iako Konvencija sadrži uglavnom programske odredbe (zato se i naziva okvirna) koje za cilj imaju unaprijediti manjinsku zaštitu, iz nje se mogu izvući bitne smjernice koje bi država trebala napraviti da nacionalnim manjinama ostvari pravo na odgoj i obrazovanje na manjinskom jeziku u svrhu očuvanja manjinskih jezika. Prema Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina (1995, 3), država se obvezuje „unaprijediti uvjete potrebne za pripadnike nacionalnih manjina radi održavanja i razvijanja njihove kulture, te očuvanja bitnih sastavnica njihove samobitnosti odnosno njihove vjere, jezika, tradicije i kulturne baštine“. Isto tako, stranke se obvezuju da će „na područjima tradicionalno ili u znatnijem broju nastanjenom osobama koje pripadaju nacionalnim manjinama, ako za to postoji dostatno zanimanje, uznastojati osigurati, koliko je to moguće te u okvirima svojih obrazovnih sustava, da osobe koje pripadaju tim manjinama imaju odgovarajuće mogućnosti da uče manjinski jezik ili da ih se poučava na manjinskom jeziku“ (Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina, 1995, 5), čime se jasno nalaže kako je svim pripadnicima nacionalnih manjina nužno osigurati uvjete za obrazovanje na jeziku i pismu manjine.

Temeljna načela manjinskih prava zapisana su u *Ustavu Republike Hrvatske*. U članku 15, Ustava (NN 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14) stoji da se: „u Republici Hrvatskoj jamči ravnopravnost pripadnicima svih nacionalnih manjina“, te da se „ravnopravnost i zaštita prava nacionalnih manjina uređuje ustavnim zakonom koji se donosi po postupku za donošenje organskih zakona.“

⁷ Naime, nakon Domovinskog rata, u Hrvatskoj su i dalje nastavili živjeti različiti narodi i narodnosti bivše Jugoslavije koji su u ratu bili uvučeni u međusobnu netrpeljivost pa i mržnju, što je za suživot u miru predstavljalo (a nerijetko i dalje predstavlja) veliki izazov. Okvirna konvencija stupila je na snagu 1. veljače 1998. godine, dakle neposredno nakon rata te je tako doprinijela izgradnji zajedničkoga života različitih u miru.

Prava nacionalnih manjina dalje su razrađena u spomenutom ustavnom zakonu, kojega je 2002. godine zamijenio Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina⁸.

U *Ustavnom zakonu o pravima nacionalnih manjina* (NN 155/02, 47/10, 80/10, 93/11), po prvi puta su razrađena prava koja se tiču odgoja i obrazovanja etničkih manjina (o pravima odgoja i obrazovanja piše članak 11). Osim Ustavnog zakona, izglasana su još dva zakona: *Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina* (NN 51/2000) te *Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalne manjine* (NN 51/00, 56/00), čime je zaokružen zakonski okvir ostvarivanja prava nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj. Zajedničko ovim zakonima jest da se temeljito i opsežno dotiču prava na odgoj i obrazovanje etničkih manjina u Republici Hrvatskoj. Ovim zakonima nalaže se da svi pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na odgoj i obrazovanje na svom jeziku na svim obrazovnim razinama. Obrazovne ustanove s nastavom na jeziku i pismu manjine mogu se osnivati, ukoliko je broj učenika koji bi polazili školu zadovoljavajući (dovoljan). U slučaju da ne postoje zadovoljavajući uvjeti za osnivanje manjinske škole, odgoj i obrazovanje može se provoditi u razredu ili skupini koji se ustrojavaju u školi s nastavom na jeziku i pismu nacionalne manjine ili školi s nastavom na hrvatskom jeziku i pismu. Odgoj i obrazovanje na manjinskom jeziku obavljaju nastavnici koji potpuno vladaju jezikom i pismom nacionalne manjine (najčešće su to izvorni govornici jezika). Nastavni plan i program namijenjen pripadnicima nacionalnih manjina treba uključivati sadržaje o materinskom jeziku i kulturnom stvaralaštvu manjine (uključujući povijest, zemljopis i književnost), no pripadnici manjina i dalje prema Zakonu trebaju usvojiti hrvatski jezik i latinično pismo. Proces odgoja i obrazovanja obavlja se u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama te visokoškolskim ustanovama s nastavom na jeziku i pismu kojim se služe. Zakonski okvir omogućuje pravo na odgoj i obrazovanje u jednom od tri modela (A, B i C).

⁸ “Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju s Europskom unijom, Republika Hrvatska se obvezala donijeti novi Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina“ (<https://pravamanjina.gov.hr/provedba-ustavnog-zakona-o-pravima-nacionalnih-manjina-u-republici-hrvatskoj/583>).

3.2. Modeli obrazovanja nacionalnih manjina u Hrvatskoj

Organizacija obrazovanja nacionalnih manjina u osnovnim i srednjim školama u Republici Hrvatskoj postavljena je u tri modela.

Model A, prema kojem se „cjelokupna nastava izvodi na jeziku i pismu nacionalne manjine, uz obavezno učenje hrvatskog jezika u istom onom broju sati u kojem se uči i jezik manjine. Učenici imaju pravo i obvezu učiti dodatne sadržaje za manjinsku zajednicu. Ovaj model nastave izvodi se u posebnoj ustanovi, ali ga je moguće provoditi i u ustanovama s nastavom na hrvatskom jeziku, a u posebnim odjelima s nastavom na jeziku i pismu nacionalne manjine“ (Informacija o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina na području Osječko-baranjske županije, 2006, 2). Model A omogućava formiranje škola nacionalnih manjina, za koje se može razmatrati odvajanje učenika pripadnika nacionalnih manjina, ali upis u škole prema Zakonu o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina (NN 51/00, 56/00), dopušten je i učenicima većinske zajednice iako se prednost daje pripadnicima nacionalne manjine. Prema Izvješću o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina (2018), u Hrvatskoj u osnovnoškolskom obrazovanju modelom A obuhvaćeno: 290 učenika (143m/147ž) na češkom, 143 učenika (75m/68ž) na mađarskom, 1.759 učenika (894m/865ž) na srpskom i 1.641 učenika (795m/846ž) na talijanskom jeziku. Ukupno je modelom A obuhvaćeno 3.833 (1.907m/1.926ž) učenika, u 35 osnovnih škola, 289 razredna odjela i 736 učitelja. U srednjoškolskom obrazovanju Modelom A bile su obuhvaćene 4 županije⁹ od ukupno 1.260 učenika (630m/630ž), od toga 38 učenika na mađarskom (21m/17ž), 675 učenika na srpskom (343m/332ž) i 547 učenika na talijanskom (266m/281ž) jeziku.

Model B omogućava formiranje kombiniranih razreda u kojima učenici slušaju i prate nastavu na dva jezika „na način da se prirodna grupa predmeta uči na hrvatskom jeziku, a društvena grupa predmeta na jeziku nacionalne manjine. Nastava se izvodi u ustanovi s nastavom na hrvatskom nastavnom jeziku, ali u posebnim odjelima“

⁹ U izvješću niti za jedan model (A, B i C) nije naveden podatak o kojim točno županijama je riječ, tako da ti podaci ostaju nepoznanica.

(Informacija o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina na području Osječko-baranjske županije, 2006, 2). Upis je slobodan za sve učenike bez obzira na nacionalnu i etničku pripadnost. Nadalje, Izvješće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina (2018), navodi kako su Modelom B obuhvaćene tri županije od 47 učenika (24m/23ž) u 3 osnovne škole, 11 razrednih odjela i 39 učitelja, a u srednjoškolskom obrazovanju, modelom B obuhvaćena je samo jedna županija od 25 učenika na češkom (4 m/21 ž) u jednoj školi u 3 razredna odjela i 2 nastavnika čime nam se ukazuje na znatno manju brojku škola koje rade po ovom modelu (za razliku od A modela).

U *modelu C* „nastava se izvodi na hrvatskome jeziku uz dodatnih dva do pet školskih sati namijenjenih njegovanju jezika i kulture određene nacionalne manjine. Dodatna satnica u trajanju do pet školskih sati tjedno obuhvaća učenje jezika i književnosti nacionalne manjine, zemljopisa, povijesti, glazbene i likovne kulture“ (Informacija o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina na području Osječko-baranjske županije, 2006, 2). Redovna nastava u sklopu ovog modela odvija se kao i redovna nastava u školama, stoga prema ovom modelu ne postoji potreba za stavljanjem učenika u posebna razredna odjeljenja. Model C ili bilo kakav model uvođenja manjinskog jezika kao posebnog (najčešće izbornog) predmeta u škole javlja se kao prva instanca stvaranja interkulturalnog, dvojezičnog, ili multijezičnog obrazovanja. Statistiku i za ovaj model obrazovanja prenosim iz Izvješća Vlade Republike Hrvatske (2018), koje navodi da je u osnovnoškolskom obrazovanju modelom C obuhvaćeno 3.500 učenika (1.597m/1.903ž) u 17 županija i 122 osnovne škole i to: 198 učenika (97m/101ž) na albanskom jeziku, 485 učenika (199m/286ž) na češkom, 65 učenika (41m/24ž) na hebrejskom, 757 učenika (322m/435ž) na mađarskom, 65 učenika (33m/32ž) na makedonskom, 105 učenika (54m/51ž) na njemačkom, 40 učenika (17m/23ž) na poljskom, 85 učenika (34m/51ž) na ruskom, 86 učenika (40m/46ž) na rusinskom, 492 učenika (240m/252ž) na slovačkom, 76 učenika (41m/35ž) na slovenskom, 719 učenika (346m/373ž) na srpskom jeziku, 47 učenika (13m/34ž) na ukrajinskom jeziku i 65 učenika (41m/24ž) na hebrejskom jeziku, dok je u srednjim školama po modelu C obuhvaćeno šest županija od ukupno 278 učenika (104m/174ž), od toga 46 učenika (20m/26ž) na češkom, 82 učenika (17m/65ž) na

slovenskom, 75 učenika (43 m/32ž) na slovačkom jeziku, 12 učenika (4m/8ž) na srpskom, 22 učenika (3m/19ž) na talijanskom jeziku, 29 učenika (12m/17ž) na makedonskom i 12 učenika (7m/5ž) na mađarskom jeziku.

4. Obrazovanje albanske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj

4.1. *Albanci u Hrvatskoj: jučer, danas, sutra*

Istražujući pisane izvore o Albancima objavljenije na hrvatskom jeziku, koji bi poslužili u svrhu pisanja ovog rada, može se zaključiti kako se o Albancima, njihovoj kulturi, povijesti i razvitku, posebice o odgoju i obrazovanju, jako malo pisalo u Hrvatskoj. *O Albancima i Albaniji* (1941) piše Božidar Magovac, o njihovoj kulturi i povijesti piše i Branislav Nušić u svojoj knjizi *Kosovo: opis zemlje i naroda* (1986), i Lovro Mihančević u svom putopisu *Po Albaniji: dojmovi s puta* (1911). Opsežno istraživanje o Albancima, njihovoj kulturi te odgoju i obrazovanju u svojoj doktorskoj disertaciji objavljuje Dijana Vican pod naslovom: *Odgoj i obrazovanje djece Albanaca u Hrvatskoj* (1999). Dostupne su nam i neke prevedene reference s albanskog na hrvatski jezik, kao na primjer *Albanija* (1978) Asllana Pushka, a najnoviji izvor koji se može pronaći je knjiga *Hrvati o Albancima* (1993) Neziri Zeqirja. Sadržaji druge pronađene literature o Albancima više se referiraju na problematiziranje političko- povijesne situacije u Albaniji i na Kosovu.

Albanci, preci Ilira, u pretpovijesno doba nastanjivali su teritorij između Jadranskog i Jonskog mora, rijeke Drave, Dunava, Morave i Vardara, pa sve do Epira te se tako smatraju domorodačkim narodom Balkanskog poluotoka. Iako podijeljeni u mnoga plemena i unatoč tome što su bili pod vlašću Rimljana punih 238 godina (3. st. p. n. e.), kroz povijest su razvijali i stvarali vlastitu kulturu, jezik i religiju. Nakon pada Zapadnog Rimskog Carstva ilirski predjeli dolaze pod vlast Bizanta, pod kojom su sve do 12. stoljeća. Zatim, s dolaskom Južnih Slavena na Balkan i proširivanjem srpske srednjovjekovne države, dolazi do uzajamnih odnosa i kulturnih utjecaja. U 14. stoljeću,

Albanija dolazi pod vlast srednjovjekovne srpske države, no već u 15. stoljeću Turci prodiru u Albaniju te nedugo zatim uspijevaju nametnuti vlast. Do emigracija dolazi i kroz 16., 17. i 18. stoljeće, a najveći dio albanskih emigranata (oko 200 000) odlazi na južna područja napuljske države. U 18. stoljeću emigriraju prema sjevernim predjelima, čime dolaze i u Hrvatsku (Pushka, 1978).

Za poticanje nacionalne svijesti u Albanaca, značaju ulogu imali su hrvatski i albanski svećenici, koji su se, u ono vrijeme, osim duhovnim, smatrali i političkim vođama. Albanski svećenici su bili obrazovani u hrvatskim školama, ali i u gradovima Italije, u kojima su se upoznavali s hrvatskim kulturnim prilikama. Taj međusobni obostrani utjecaj u 19. stoljeću sve se više produbljuje naseljavanjem Albanaca na području Hrvatske, čime se na tlu Balkana ukrštavaju razni politički interesi Istoka i Zapada, što se odrazilo i na kulturu obaju naroda: hrvatskoga i albanskoga (Neziri, 1993). Podiže se narodna svijest Albanaca te zbog pobune Albanaca, intervencije Austro-Ugarske i suglasnosti europskih sila, Albanija postiže svoju nezavisnost 1912. godine, u koju je uključeno i Kosovo. Zbog „loše“ geografske povezanosti Albanije i Kosova 1913. godine utvrđuju se nove granice od strane velikih političkih sila, što rezultira odvajanjem Kosova od Albanije i ustupanjem Kosova Srbiji (geografski položaj Kosova bio je unutar srpskih granica). Tako je Albanski narod na Kosovu u novim pobunama, srpska vlada nije dozvoljavala Albancima na Kosovu da se služe svojim jezikom i koriste svojim običajima, te se korištenje istoga kažnjavalo smrću. U takvim je prilikama, zbog agresije i terora, Albanski narod teško mogao ostvarivati i razvijati nacionalni i kulturni život. Ovakvo stanje traje i za vrijeme Jugoslavije, unatoč obećanjima da će svi narodi biti slobodni u Jugoslaviji kao novoj zemlji u kojoj vlada „bratstvo i jedinstvo“. Posljedica ovakvog stanja je masovno iseljavanje egzistencijalno i životno ugroženih Albanaca u Hrvatsku, Europu i svijet. Albanski narod u emigraciji, zadovoljavao se zapošljavanjem, pritom ne pokazujući veliki interes za bilo kakvu integraciju u društvo zemalja u koje imigrirali (Vican, 1999). Vican (1999, 145) u svom istraživanju otkriva razloge iseljavanja Albanaca iz domovine i motive doseljavanja u Hrvatsku, s to su: „bolji uvjeti života, zaposlenje i političko-etnički razlozi“.

Za vrijeme Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, prema popisu stanovništva iz 1981. godine, u Hrvatskoj je živjelo 6.006 Albanaca, dok za vrijeme raspada Jugoslavije, prema popisu stanovništva iz 1991. godine, u Hrvatskoj živi duplo više pripadnika albanske nacionalne manjine, njih 12.032. Prema zadnjem popisu stanovništva iz 2011. godine, danas u Hrvatskoj živi 17.513 Albanaca.

Albanci u Hrvatskoj iznimno su ponosni na svoju kulturu, običaje i jezik, te žive tako da ih njeguju unutar svoje obiteljske zajednice. Iako su se integrirali u hrvatsko društvo, govore hrvatskim jezikom, zapošljavaju se na različitim zanimanjima, obrazuju se u hrvatskim školama, i dalje razvijaju snažan osjećaj čuvanja svojeg jezika i kulture. Vican (1999, 332) na temelju rezultata svojega istraživanja o odgoju i obrazovanju djece Albanaca u Hrvatskoj, navodi niz preporuka za daljnje poboljšanje položaja Albanaca u hrvatskom društvu, a to su:

1. „otvaranje fakultativnih odgojno-obrazovnih programa za uzrast učenika osnovne i srednje škole u županijskim središtima, jer bi zbog raseljenosti Albanaca po gradovima, mjestima i naseljima bilo neracionalno realizirati programe s malim skupinama,
2. realizacija fakultativnih programa jednom tjedno ili dvaput mjesečno,
3. osnivanje albanskih kulturnih društava na razinama županija
4. angažiranje pripadnika albanske narodnosti – koji su stekli više stupnjeve obrazovanja, iskustveno prošli puteve doseljenika i sustav školovanja – u ulogama alternativnih poučavatelja s trostrukom ulogom – pomoćnika u procesu učenja albanske djece, komunikaciji s roditeljima i posrednika u društveno- kulturnoj zajednici,
5. omogućavanje i stvaranje uvjeta za učenje i studiranje albanskoga jezika i
6. afirmacija i prezentacija albanskoga u životnom okruženju, u javnosti, umjesto življenja u samozatajnosti, što pretpostavlja inicijativu i organizaciju samih pripadnika albanske narodnosti.“

4.2. *Odgoj i obrazovanje djece i mladih pripadnika albanske nacionalne manjine*

Već je spomenuto kako je u 2011. godini u Republici Hrvatskoj popisano 17.513 Albanaca čime se bilježi povećanje u odnosu na prethodni popis stanovništva kada je popisano 15.082 pripadnika albanske nacionalne manjine. Najviše Albanaca živi na području Grada Zagreba te Primorsko-goranske, Istarske, Splitsko-dalmatinske, Osječko-baranjske, Zagrebačke i Bjelovarsko-bilogorske županije, a u osnovnim školama albanski jezik kao izborni uči 239 albanske djece.

U nastavku će se rada, s ciljem utvrđivanja konteksta odabranog slučaja, prikazati rezultati analize izvješća Vlade Republike Hrvatske o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina od usvajanja Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina do 2017. godine (zadnji dostupni podaci) te analize školskih kurikuluma i godišnjih planova i programa koji uključuju odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine. Naime, u studiji je slučaja od osobita značaja jasno odjeljivanje *jedinice analize* (u ovom je istraživanju to jedna zagrebačka osnovna škola u kojoj se po modelu C provodi obrazovanje na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine) od *konteksta studije slučaja*, pri čemu taj širi, makro kontekst postaje nasušan za cjelovito i temeljito razumijevanje promatranog fenomena (Yin, 2009).

4.3. *Analiza izvješća Vlade Republike Hrvatske o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina*

Ustavni zakon na snagu je stupio u prosincu 2002. godine i od tada je, Vlada Republike Hrvatske, sukladno odredbi članka 37. stavka 3. Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina dužna jednom godišnje podnositi Hrvatskome saboru Izvješće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava koja se u Državnom proračunu Republike Hrvatske osiguravaju za potrebe nacionalnih manjina (Narodne novine, broj 155/02, 47/10, 80/10 i 93/11). Analizom ukupno 12 izvješća Vlade Republike Hrvatske o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine, biti će dat pregled stanja kao i promjena do kojih je došlo u posljednjih 15 godina.

U Izvješću o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava koja se u Državnom proračunu Republike Hrvatske osiguravaju za potrebe nacionalnih manjina za 2003. - 2004. godinu (2006, 9), navodi se kako pravo na „nastavu na svom jeziku i pismu, u jednom od tri modela, ostvaruju: češka, mađarska, rusinska, slovačka, srpska, talijanska i ukrajinska nacionalna manjina.“ U istom Izvješću (2006, 12) se kasnije navodi kako „osnovnoškolsko obrazovanje po modelu C imaju srpska, slovačka, češka, mađarska, rusinska, ukrajinska i albanska nacionalna manjina“, čime su ta dva podatka u koliziji¹⁰ i ne može se odrediti koji od navedenih podataka je točan. Nastava se odvijala prema planu i programu hrvatskog školstva, i tek talijanska nacionalna manjina ima jezik manjine kao jezik sredine u školskim ustanovama na hrvatskom jeziku. Prema izvješću, manjine koje nemaju nijedan institucionalno organiziran oblik nastave, u koji spadaju i pripadnici albanske nacionalne manjine, svoj jezik njeguju u ljetnim i zimskim školama i drugim neslužbenim programima obrazovanja (ne navodi se nikakav primjer prakse za albansku nacionalnu manjinu). Pripadnici manjina zakonom imaju pravo organizirati ustanove na svom jeziku i pismu, a to pravo ostvaruju i koriste samo pripadnici talijanske, češke i mađarske nacionalne manjine. Sve potrebno za obrazovanje i ostale potrebe albanske nacionalne manjine, u Republici Hrvatskoj, obavlja Knjižnica i čitaonica Bogdana Ogrizovića u Zagrebu – Središnja knjižnica Albanaca, te je za središnju knjižnicu Albanaca tada izdvojeno 112.030,18 kuna (za plaće, program i ostala prava zaposlenika). U 2003. godini od ukupnih sredstva za sve nacionalne manjine izdvojeno je 3.499.030,24 kune za programe tiskanja i prevođenja udžbenika, priručnika, za ljetne i zimske škole, za programe seminara i usavršavanje učitelja. Prema popisu stanovništva iz 2001. godine u Hrvatskoj je zabilježena brojka od 15.082 onih koji su se izjasnili kao pripadnici albanske nacionalne manjine, a od ukupnog iznosa iz 2003. godine za programe tiskanja i prevođenja udžbenika, priručnika, za ljetne i zimske škole, za programe seminara i usavršavanje učitelja, za albansku nacionalnu manjinu izdvojeno je svega 20.000,00 kuna. U 2004. godini od ukupnog iznosa od 3.599.000,00 iz

¹⁰ Prema prvom podatku, albanska nacionalna manjina nije navedena kao manjima koja ima pravo na nastavu na svom jeziku i pismu, a prema drugom podatku albanska nacionalna manjina ostvaruje to pravo u okviru osnovnoškolskog obrazovanja.

Državnog proračuna namijenjenih za sve nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj, za pripadnike albanske nacionalne manjine izdvojeno je nula kuna.

U Izvješću o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava koja se u Državnom proračunu Republike Hrvatske osiguravaju za potrebe nacionalnih manjina za 2005. godinu (2006) na području odgoja i obrazovanja, organiziranju nastave na jeziku i pismu nacionalne nisu zabilježene velike promjene u odnosu na 2003. i 2004. godinu. Zanimljivo je kako je tijekom 2005. godine Savjet za nacionalne manjine pratio primjenu Zakona o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina te utvrdio određene nedostatke kao što su nedovoljan broj savjetnika za manjinske jezike i manjinsko školstvo te nepostojanje kriterija za raspodjelu sredstava i načina kontrole trošenja sredstava, koja se raspoređuju za tiskanje udžbenika na jezicima nacionalnih manjina, organizaciju ljetnih škola za pripadnike nacionalnih manjina i edukaciju manjinskih učitelja. Temeljem preporuka Savjeta za nacionalne manjine u 2005. godini, zaposleni su savjetnici za manjinske jezike i školstvo, te je usklađen način raspodjele sredstava za tiskanje udžbenika na jezicima nacionalnih manjina, organizaciju ljetnih škola za pripadnike nacionalnih manjina, kao i edukaciju učitelja. Unatoč tome, za programe tiskanja i prevođenja udžbenika, priručnika, za ljetne i zimske škole, za programe seminara i usavršavanje učitelja za albansku nacionalnu manjinu opet je izdvojeno 20.000,00 kuna, te pripadnici albanske nacionalne manjine pravo na nastavu na jeziku i pismu nacionalne manjine i dalje ostvaruju kroz model C.

U Izvješću o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava koja se u Državnom proračunu Republike Hrvatske osiguravaju za potrebe nacionalnih manjina za 2006. godinu (2007) vezano za odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine nema nikakvih zabilježenih promjena, osim što je za sufinanciranje obrazovnih programa na jeziku i pismu nacionalne manjine za pripadnike albanske nacionalne manjine izdvojeno nula kuna (kao i u 2004. godini).

Međutim, u Izvješću o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava koja se u Državnom proračunu Republike Hrvatske

osiguravaju za potrebe nacionalnih manjina za 2007. godinu (2008), na području provođenja odgoja i obrazovanja na jeziku i pismu nacionalnih manjina postignut je značajniji napredak samo u financiranju sredstava za realizaciju programa za albansku nacionalnu manjinu u iznosu od 100.000,00 kuna (za razliku od prijašnjih godina, kada je za obrazovanje pripadnika albanske nacionalne manjine godišnje izdvajano svega 20.000,00 kuna). U Izvješću se još naglašava važnost provođenja mjera koje su usmjerene na edukaciju nastavnika, u cilju osiguravanja kvalitetnije nastave, te edukaciju učenika i roditelja pripadnika nacionalnih manjina, kako bi bili što upućeniji u to da im na raspolaganju, zakonom, stoji mogućnost obrazovanja na nekom od spomenuta tri modela obrazovanja.

U Izvješću o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava koja se u Državnom proračunu Republike Hrvatske osiguravaju za potrebe nacionalnih manjina za 2008. godinu (2009) bilježi se porast broja učenika u odgojno-obrazovnoj vertikali na jeziku i pismu nacionalne manjine: u 159 ustanova, 824 razreda/skupine bilo je ukupno 10.261 učenik/polaznik i 1.296 odgojitelja/učitelja/nastavnika, dok je u 2007. godini (školska 2006./2007.) bilo ukupno 10.056 učenika/polaznika. Prema podacima preuzetih iz Izvješća, može se uočiti kako se po prvi puta bilježi broj djece učenika/polaznika, broj obrazovnih ustanova, broj razreda i broj odgojitelja, učitelja i nastavnika za pripadnike albanske nacionalne manjine. U 2008. godini Ministarstvo je odobrilo ustroj nastave učenja (njegovanja) jezika i kulture nacionalnih manjina (po modelu C) albanskog jezika jedne osnovne škole u Zagrebu, tako da su u Republici Hrvatskoj tada postojale dvije osnovne škole koje su izvodile nastavu po modelu C za pripadnike albanske nacionalne manjine (OŠ Tituša Brezovačkog u Zagrebu i OŠ Nikola Tesla u Rijeci).

U Izvješću o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava koja se u Državnom proračunu Republike Hrvatske osiguravaju za potrebe nacionalnih manjina za 2009. godinu (2010) bilježi se kako je za pripadnike albanske nacionalne manjine postignut napredak u povećanju broja učenika koji polaze nastavu albanskoga jezika po modelu C. S obzirom na 2008. godinu broj polaznika se udvostručio. Broj učenika koji su tada polazili nastavu iz albanskog jezika i kulture, bio

je 45, a udvostručio se i broj škola (4 osnovne škole). U 2009. godini Ministarstvo je odobrilo ustroj nastave učenja (njegovanja) jezika i kulture nacionalnih manjina (po modelu C) albanskoga jezika u još dvije škole; OŠ dr. Ivan Merz u Zagrebu i OŠ Centar u Puli. U 2009. godini izdana je knjiga/udžbenik *Učimo albansko-hrvatski jezik* autora Ermina Lekaja Prljaskaja, koji je namijenjen učenicima koji su polaznici nastave po C modelu.

U Izvješću o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava koja se u Državnom proračunu Republike Hrvatske osiguravaju za potrebe nacionalnih manjina za 2010. godinu (2011, 3) navodi se kako je „u 2010. godini došlo do daljnjeg pomaka u normativnom uređenju prava pripadnika nacionalnih manjina. Promjenom Ustava Republike Hrvatske iz lipnja 2010. godine, uz ranije navedene nacionalne manjine, u tekst Ustava dodaju se i Bošnjaci, Slovenci, Crnogorci, Makedonci, Rusi, Bugari, Poljaci, Romi, Rumunji, Turci, Vlasi i Albanci, tako da su od sada u Izvorišnim osnovama izrijekom navedene sve 22 nacionalne manjine koje žive u Republici Hrvatskoj.“ Tako su Albanci službeno uvršteni u tekst Ustava, kao nacionalna manjina u Hrvatskoj. Tijekom 2010. godine Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa odobrilo je ustroj nastave po modelu C albanskoga jezika i kulture u još dvije osnovne škole i to u: OŠ Mate Demarina u Medulinu i OŠ Poreč u Poreču. Albanci, sada kao službeno priznata manjina u Republici Hrvatskoj, i dalje imaju mogućnost pohađanje nastave albanskoga jezika po modelu C, a u 2010. godini bilježi se značajan porast broja polaznika, razreda, obrazovnih ustanova i nastavnika - broj učenika narastao je na 125, a broj osnovnih škola na 6.

U Izvješću o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava koja se u Državnom proračunu Republike Hrvatske osiguravaju za potrebe nacionalnih manjina za 2011. godinu (2012), navodi se kako je modelom C u 18 županija i 102 osnovne škole obuhvaćeno ukupno 2.609 učenika/ca (1.182 m./1.427 ž.) i toga je 142 učenika/ca (59 m./83 ž.) koji pohađaju nastavu na albanskom jeziku te kako je u školskoj godini 2011./2012. odobren ustroj nastave po modelu C, za pripadnike albanske nacionalne manjine, u Osnovnoj školi Vijenac u Osijeku i Osnovnoj školi Jurja Dobrile u Rovinju. Ocjene stanja za provođenje Ustavnog zakona na području odgoja i obrazovanja na jeziku i pismu nacionalnih manjina, pokazuju bolje

rezultate od prethodne godine. Sve se više učenika uključuje i u učenje jezika i kulture nacionalnih manjina, pozitivno su riješeni svi zahtjevi za odobravanje programa učenja materinskog jezika i kulture po modelu C, te je odobrena odgovarajuća količina radnog vremena za angažiranje učitelja i nastavnika.

Izješće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava koja se u Državnom proračunu Republike Hrvatske osiguravaju za potrebe nacionalnih manjina za 2012. godinu (2013) navodi kako je modelom C obuhvaćeno 176 učenika na albanskom jeziku, u 9 osnovnih škola te da je za školsku godinu 2012./2013. odobren ustroj nastave po modelu C u još dvije osnovne škole za pripadnike albanske nacionalne manjine u OŠ Svete Ane Osijek i OŠ Julija Kempfa Požega. Prema Izješću postoje i podaci o ostalim aktivnostima „na terenu“ koje dodatno govore u prilog učinkovitoga provođenja Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina. Na primjer, ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina je u organizaciji sa Savjetom za nacionalne manjine 13. i 14. srpnja 2012. godine u Mariji Bistrici održao seminar za mlade „Osposobljavanje i educiranje mladih pripadnika nacionalnih manjina“ na kojem su sudjelovali mladi pripadnici albanske, bošnjačke, češke, mađarske, makedonske, romske, slovačke i srpske nacionalne manjine. Na seminaru su predstavnici Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, Savjeta za nacionalne manjine, Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta, Ministarstva vanjskih i europskih poslova, Ureda za ravnopravnost spolova, Ministarstva socijalne politike i mladih te Ureda pučkog pravobranitelja educirali sudionike o propisima kojima se uređuju prava nacionalnih manjina i suzbija diskriminacija kao i s institucijama čija je uloga promicanje i zaštita nacionalnih manjina. Poseban naglasak je stavljen na temu obrazovanja na jeziku i pismu nacionalnih manjina. Takva vrsta aktivnosti za albansku nacionalnu manjinu provodi se prvi put.

U *Izješću o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava koja se u Državnom proračunu Republike Hrvatske osiguravaju za potrebe nacionalnih manjina za 2013. godinu (2014)* ne bilježe se nikakvi pomaci vezani za odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine. Naprotiv, u školskoj godini 2013./2014. zabilježen je pad broja učenika koji polaze nastavu albanskoga jezika po modelu C. Modelom C obuhvaćeno je ukupno 3.070 učenika/ca

(1.401 m/1.669 ž) i to: 157 učenika/ca (80 m/77 ž) na albanskom jeziku, što je 19 učenika manje u odnosu na prethodnu godinu. Za školsku godinu 2013./2014. odobren je ustroj nastave po modelu C albanskoga jezika i kulture u dodatne tri osnovne škole u OŠ Vladimira Nazora u Slavonskom Brodu, u OŠ Velika Pisanica u Velikoj Pisanici i u OŠ Ivana Gorana Kovačića u Đakovu.

U Izvješću o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava koja se u Državnom proračunu Republike Hrvatske osiguravaju za potrebe nacionalnih manjina za 2014. godinu (2015) i u Izvješću o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava koja se u Državnom proračunu Republike Hrvatske osiguravaju za potrebe nacionalnih manjina za 2015. i 2016. godinu (2018) bilježi se porast broja učenika koji polaze nastavu albanskoga jezika po modelu C u odnosu na prethodnu godinu. Za školsku godinu 2014./2015. zaključno s 2016. godinom, modelom C obuhvaćeno je 198 učenik/ica (97 m/101 ž) na albanskom jeziku, odobren je ustroj nastave po modelu C za pripadnike albanske nacionalne manjine u još dvije osnovne škole: OŠ Krune Krstića u Zadru i II. OŠ Bjelovar u Bjelovaru. U školskoj godini 2015./2016., zaključno s 2017. godinom modelom C je ukupno obuhvaćeno 239 učenika te je odobren ustroj nastave po modelu C za pripadnike albanske nacionalne manjine u OŠ Eugena Kumičića u Velikoj Gorici. Od 2016./2017. školske godine započela je nastava prema Modelu C za nastavu albanskoga jezika i kulture u Gimnaziji u Zadru, te se albanski jezik i kultura prvi puta njeguje i u srednjoj školi.

S obzirom na statistiku Izvješća Vlade RH o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina kroz posljednjih 15-ak godina, može se vidjeti kako djeca pripadnika albanske nacionalne manjine, njegovanje svog matičnog jezika i kulture postižu isključivo putem modela C. Albanska djeca uključuju se u redoviti odgojno- obrazovni sustav u Republici Hrvatskoj, no budući da su geografski raspršeni, albanska djeca i mladi mogućnost njegovanja svoje matične kulture po modelu C imaju samo u onim gradovima u kojima se bilježi veći broj pripadnika albanske nacionalne manjine. Predškolskih institucija za albansku djecu nema, osnovne škole obavezne su i za svu djecu Albanaca te ne postoje diferencijalni nastavni programi s obzirom na albansku narodnost. Ukupno je 17 škola u Hrvatskoj u kojima se albanski jezik i kultura mogu

učiti kao izborni predmet, dok je učenje albanskoga jezika i kulture organizirano i u jednoj srednjoj školi u Zadru. Ako usporedimo podatke iz 2003. i 2004. godine, u kojima se ne navodi brojka učenika koji uče albanski jezik i kulturu kao izborni predmet (jer su tada učenici albanski jezik mogli učiti samo u neslužbenih programima kao što su ljetni i zimski kampovi), s Izvješćem iz 2018. godine u kojem je zabilježeno kako je modelom C za nastavu albanskoga jezika i kulture obuhvaćeno 239 učenika, može se uočiti kako se s godinama broj učenika u školama koji uče albanski jezik i kulturu povećava(o). Posljednjih nekoliko godina organiziraju se i seminari u kojima su mladi pripadnici albanske nacionalne manjine imali priliku učiti o propisima kojima se uređuju prava nacionalnih manjina i suzbija diskriminacija. Poseban naglasak na tim seminarima je stavljen na temu obrazovanja na jeziku i pismu nacionalnih manjina.

4.4. Analiza školskih kurikuluma i godišnjih planova i programa koji uključuju odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine

Iz objavljenih Izvješća o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina izdvojene su sve škole u kojima je odobren ustroj nastave po modelu C za pripadnike albanske nacionalne manjine:

1. Osnovna škola Nikole Tesle u Rijeci,
2. Osnovna škola Centar u Puli,
3. Osnovna škola Tituša Brezovačkog u Zagrebu,
4. Osnovna škola dr. Ivana Merza u Zagrebu,
5. Osnovna škola dr. Mate Demarina u Medulinu,
6. Osnovna škola Poreč u Poreču,
7. Osnovna škola Vijenac u Osijeku,
8. Osnovna škola Jurja Dobrile u Rovinju,
9. Osnovna škola Svete Ane u Osijeku,
10. Osnovna škola Julija Kempfa u Požegi,
11. Osnovna škola Vladimira Nazora u Slavonskom Brodu,
12. Osnovna škola Velika Pisanica u Velikoj Pisanici,

13. Osnovna škola Ivan Goran Kovačić u Đakovu,
14. Osnovna škola Krune Krstića u Zadru,
15. II. Osnovna škola Bjelovar u Bjelovaru,
16. Osnovna škola Eugena Kumičića u Velikoj Gorici i
17. Gimnazija Vladimira Nazora u Zadru.

Na mrežnim stranicama škole pronađeni su i detaljno pročitani svi oni školski kurikulumi i planovi i programi za školsku godinu 2017./2018. koji su bili dostupni. Od ukupno 17 navedenih škola, detaljnije se analiziralo samo one dokumente koji su u svoj kurikulum i godišnji plan i program uvrstili planove i programe koji su sadržavali podatke o obrazovanju na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine (OŠ Nikole Tesle, OŠ Tituša Brezovačkog, OŠ dr. Mate Demarina, OŠ Svete Ane i II. OŠ Bjelovar). Dakle, u nastavku će biti prikazani rezultati analize kurikuluma i planova i programa u kojima je bilo spomena o obrazovanju albanske nacionalne manjine, a to su:

1. Školski kurikulum OŠ Nikola Tesla za školsku godinu 2017./2018.
2. Godišnji plan i program rada OŠ Tituša Brezovačkog za školsku godinu 2017./2018.
3. Školski kurikulum OŠ dr. Mate Demarina za školsku godinu 2017./2018.
4. Školski kurikulum OŠ Svete Ane za školsku godinu 2017./2018.
5. Godišnji plan i program rada II. OŠ Bjelovar za školsku godinu 2017./2018.
6. Školski kurikulum II. OŠ Bjelovar za školsku godinu 2017./2018.

Prema školskom kurikulumu u *Osnovnoj školi Nikole Tesle u Rijeci* provodi se nastava učenja albanskoga jezika i kulture za učenike albanske nacionalne manjine po modelu "C". Nastavu pohađaju zainteresirani učenici iz osnovnih škola Primorsko-goranske županije. S obzirom na uzrast od prvog do osmog razreda nastavni proces se odvija poput rada u kombiniranom odjelu. Nastava albanskoga jezika i kulture organizirana je za učenike od 1. do 8. razreda (planirani broj učenika je 15), održava se 5 sati tjedno (ukupno 175 sati godišnje), a učenici su podijeljeni u dvije grupe. Ciljevi aktivnosti koji se navode u školskom kurikulumu su osposobljavanje učenika za pisanu i govornu komunikaciju na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine kroz različite oblike usmenih i pismenih aktivnosti te poticanje kreativnosti kod učenika. Učenici savladavanje jezika postižu kroz frontalni i individualni rad, radom u parovima i

grupama, radom na tekstovima i zadacima iz udžbenika, radnih bilježnica, časopisa i CD-a. Na taj način se potiče razvijanje ljubavi prema albanskom jeziku i kulturi i obogaćivanje znanja albanskoga jezika. Za aktivnosti koje se spominju u kurikulumu, nema posebnih troškova, niti se navode nekakvi posebni projekti ili izvanškolske aktivnosti.

Prema godišnjem planu i programu u *Osnovnoj školi Tituša Brezovačkog u Zagrebu*, nastava albanskoga jezika i kulture po modelu C, organizirana je za učenike od 1. do 8. razreda, tako da su učenici od 1. do 4. razreda podijeljeni u dvije grupe, isto kao i učenici od 5. do 8. razreda. Nastava se održava 7 sati tjedno, što je godišnje ukupno 309 sati. Pohađaju je učenici zapadnog dijela grada Zagreba, te se nastava odvija subotom od 9,00 do 13,00 sati u dvije grupe. U kurikulumu škole navodi se kako je cilj nastave učenicima albanske nacionalnosti pružiti mogućnost učenja materinjeg jezika, njegovanja i razvijanja nacionalnog identiteta te povezivanja sa svojim korijenima.

Prema školskom kurikulumu, u *Osnovnoj školi dr. Mate Demarina u Medulinu* nastava albanskoga jezika i kulture po modelu C organizirana je u dvije grupe, za učenike od 1. do 4. razreda i učenike od 5. do 8. razreda. Planirani broj učenika koji pohađaju nastavu albanskoga jezika i kulture je 15, a planirani broj sati je 6. Osnovna namjene nastave je usvajanje i ponavljanje osnovnih znanja iz albanskoga jezika i kulture, povijesti, umjetnosti, kulture i tradicije u svrhu proširenja postojećih i usvajanje novih znanja iz albanskoga jezika i kulture.

Prema školskom kurikulumu u *Osnovnoj školi Svete Ane u Osijeku*, nastava albanskoga jezika i kulture po modelu C, organizirana je za učenike od 1. do 8. razreda, a učenici su podijeljeni u dvije grupe. Nastava se održava 6 sati tjedno, tako da je ukupan godišnji broj sati 210. Ciljevi koji se navode u školskom kurikulumu su razvoj sposobnosti usvajanja vokabulara, gramatičkih struktura i logičkog razmišljanja, te uvježbavanje jezičnih vještina govora, čitanja, pisanja i slušanja albanskoga jezika, radi spoznavanja interkulturalnih razlika, učenja o toleranciji i prihvaćanju različitosti. Učenje albanskoga jezika i kulture odvija se kroz usmenu i pismenu komunikaciju - učenici uče kroz igru, manje dijaloge i rješavanje problemskih zadataka. Učenici savladavanje jezika postižu kroz frontalni rad i mentorski rad, demonstraciju, istraživačke metode i

metode igre, a potrošni materijali koji im u tome pomažu su radni listići, članci i ostali pribor za igru (hamer papir, kolaž...).

Prema školskom kurikulumu i godišnjem planu i programu u *II. Osnovnoj školi Bjelovar u Bjelovaru*, nastava albanskoga jezika i kulture po modelu C, organizirana je za učenike od 1. do 8. razreda (broj učenika po razredu je 4), podijeljenih u dvije skupine. Nastava se održava 4 sati tjedno, što je ukupno 74 sati godišnje. Ciljevi nastave koje navodi kurikulum su ovladavanje vokabularom, komunikacijom, gramatikom i pisanjem prema odgovarajućem godišnjem planu i programu za svaki pojedini uzrast. Upoznavanje i njegovanje albanskoga jezika i kulture ostvaruje se kroz metodu razgovora, metodu opisivanja, metodu pisanja, metodu povezivanja jezičnog sadržaja sa slikovnim, metodu slušanja izvornih govornika s CD-a i kroz gledanje filmova. Izvođenje vježbi u nastavi odvija se kroz grupni i pojedinačni rad.

Rezultati analize kurikuluma i godišnjih planova i programa potvrđuju nalazi Izvješća o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina da se djeca pripadnika albanske nacionalne manjine školuju po modelu C. U tim školama nastava je organizirana za učenike od 1. do 8. razreda te su učenici u pravilu podijeljeni u dvije grupe: jednu skupinu učenika čine djeca od 1. do 4. razreda, a drugu skupinu učenika čine djeca od 5. do 8. razreda. Takav način rada po grupama različitih uzrasta zahtjeva i veću osposobljenost i pripremljenost nastavnika za školski sat. Nastavnik treba biti sposoban prilagoditi i organizirati nastavni sadržaj svakom djetetu u pojedinoj grupi, ovisno o djetetovom predznanju i sposobnostima. U analiziranim dokumentima nije navedeno održava li se nastava Albanskoga jezika i kulture tijekom radnog tjedna ili vikendom – samo je u godišnjem planu i programu OŠ Tituš Brezovački naznačeno da se nastava odvija subotom. Nastave metode koje se izlažu u kurikulumima i godišnjim planovima i programima imaju karakter suvremenih nastavnih metoda, koje omogućuju aktivno učenje u nastavi. Kroz metode razgovora, metode slušanja s CD-a, istraživačke metode, metode igre i mnoge druge učenici se aktivno uključuju u nastavu, čime do izražaja dolazi njihovo stvaralaštvo. Također, pomoću navedenih metoda učeniku je lakše razumjeti nastavni sadržaj što je (pretpostavlja se) i razlog većoj zainteresiranosti djeteta za predmet. Iako se u analiziranim dokumentima uočava razlika u broju školskih sati tjedno izdvojenih za nastavu albanskoga jezika i kulture, zajedničko im je da se teži

k njegovanju povijesti, umjetnosti, kulture i tradicije u svrhu proširenja postojećih i usvajanja novih znanja iz albanskoga jezika i kulture.

5. Empirijsko istraživanje: studija slučaja škole u kojoj se provodi obrazovanje na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine

5.1. Obrazloženje predmeta i problema istraživanja

Pravo na odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj se u proteklih 18 godina¹¹ (pripadnici nacionalnih manjina imaju mogućnost obrazovati se na materinskom jeziku na svim stupnjevima obrazovanja od predškolskog do visokoškolskog) ostvaruje temeljem Ustava Republike Hrvatske, Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i Zakona o obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina, a realizira putem ranije opisanih modela A, B, i C. Iako prema članku 37. Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, Hrvatski sabor ima obvezu jednom godišnje donositi Izvješće o provedbi Ustavnog zakona (NN 155/02, 47/10, 80/10, 93/11), u Hrvatskoj ne postoje temeljita i sustavna istraživanja odgoja i obrazovanja na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine. Tako će se ovo istraživanje baviti upravo tom problematikom. Konkretno, slučaj kojim će se baviti u ovom radu jest odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine u jednoj zagrebačkoj osnovnoj školi. Identitet škole neće biti otkriven, sukladno dogovoru sa školom koja će stoga u ovome radu ostati u potpunosti anonimna. Prema ovogodišnjem kurikulumu odabrane škole, školovanje po C programu za *Albanski jezik i kulturu* u školi se provodi od 2009. godine (to je jedina informacija o izbornom predmetu *Albanski jezik i kultura* koja se mogla pronaći u navedenom kurikulumu). Prije daljnje empirijske razrade, valja naglasiti kako je ovu temu bilo prilično teško istraživati, ponajprije zbog ranije istaknutoga manjka prijašnjih istraživanja iste. Također, poteškoće u istraživanju

¹¹ Nakon donošenja Zakona o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina 2000. godine, pripadnici nacionalnih manjina ostvaruju pravo na odgoj i obrazovanje na materinskom jeziku (NN 155/02, 47/10, 80/10, 93/11).

proizašle su i iz neočekivanih promjena koje su se u školi dogodile tijekom provođenja istraživanja (promjena u vodstvu škole), zbog čega u istraživanju nije realizirano sve što je na početku istraživanja sa školom bilo dogovoreno. U početku je sa školom bilo dogovoreno više intervjua – osim pedagoginje i nastavnice albanskoga jezika i kulture, planirani sudionici istraživanja bili su još i ravnatelj te jedan nastavnik predmetne nastave. No, zbog neočekivanih promjena u vodstvu škole (dolazak novog ravnatelja) i neplanirane spriječenosti nastavnika, ti intervjui nisu sprovedeni.

U analizi načina provođenja odgoja i obrazovanja na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine, oslanjat će se na teorijski okvir prikazan u prvome dijelu rada čiju okosnicu čini teorijski model kritičkoga interkulturalnog obrazovanja¹².

5.2. Ciljevi istraživanja

Temeljni cilj ovoga istraživanja je opisati i analizirati način provođenja odgoja i obrazovanja na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine u jednoj zagrebačkoj osnovnoj školi.

Specifični ciljevi istraživanja su:

- istražiti pristup odabrane osnovne škole odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine
- istražiti oblike provođenja odgoja i obrazovanja na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine u odabranoj osnovnoj školi
- istražiti način realizacije izborne nastave iz predmeta *Albanski jezik i kultura* u odabranoj osnovnoj školi

¹² Vidi poglavlje 2.2. *Kritički model interkulturalnog obrazovanja*

5.3. Metode, postupci i tijek prikupljanja podataka

Pošto u Hrvatskoj gotovo da i nema istraživanja ove teme, ideja ovoga rada bila je detaljno istražiti način provođenja odgoja i obrazovanja na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine u odabranoj osnovnoj školi te potom mapirati područje odgoja i obrazovanja na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine u tematskome smislu za eventualna buduća kompleksnija istraživanja. Iz tog razloga studija slučaja odabrana je kao metoda istraživanja. „Strategija studije slučaja preferira kad se postavljaju pitanja *kako* i *zašto*, kad istraživač ima slabu kontrolu nad događajima i kad je u žarištu suvremeni fenomen unutar nekog konteksta stvarnog života odnosno, studija slučaja kao metoda koristi se kako bi se namjerno obuhvatili kontekstualni uvjeti s pretpostavkom da bi oni mogli biti izrazito relevantni za fenomen koji se istražuje“ (Yin, 2003, 11 i 24). Svi kontekstualni uvjeti (zakonski okvir obrazovanja nacionalnih manjina, modeli obrazovanja, izvješća Vlade Republike Hrvatske o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina, školski kurikulumi i godišnji planovi i programi koji uključuju odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine) obuhvaćeni su u prethodnim poglavljima s namjerom da se fenomen koji se istražuje (odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine u jednoj zagrebačkoj školi) bolje objasni i razumije. Stoga, može se reći kako je studija slučaja izabrana kao metoda istraživanja jer za cilj ima zahvaćanje nekog „slučaja“ (pojedince ili društvenog fenomena) u cjelini kako bi se što bolje objasnio, razumio i prikazao (Feagin i dr., 1992). Postupci prikupljanja podataka kojima se služilo u svrhu produbljivanja spoznaja o predmetu istraživanja su polustrukturirani intervjui (Prilog 1) i analiza sadržaja školskih mrežnih stranica.

Tip polustrukturiranog intervjua izabran je jer unatoč ranije pripremljenim pitanjima ostavlja dovoljno prostora za otvoreni i spontani razgovor sa sudionicima istraživanja i postavljanju novih pitanja koje istraživač smatra prikladnim za temu i dublje razumijevanje teme. Intervjui su se provodili telefonskim putem i individualno, u obliku razgovora, te su snimani diktafonom kako bi se osiguralo postojanje zapisa i kako bi se prikupljeni podaci mogli lakše tumačiti. Slušani zapisi (zapise sam slušala samo ja) pohranjeni su na sigurnom u mom osobnom računalu i dostupni su isključivo meni.

Također, transkripte sam čitala samo ja, a pristup njima imam također samo ja. Povjerljivost svih dobivenih podataka je zajamčena te je identitet sudionika u potpunosti zaštićen (samo ja znam identitet sudionika), a dobiveni su se odgovori koristili isključivo u svrhu izrade ovoga diplomskoga rada. Prosječno trajanje intervjua kretalo se u vremenskom periodu od 20 do 30 minuta. Provedena su dva intervjua i u svakom intervjuu postavljeno je po 15 pitanja, koja su unaprijed temeljito razrađena za svakog ispitanika i koja su usko vezana za postavljene specifične ciljeve istraživanja.

Postupak *analize sadržaja mrežnih stranica škole*, izabran je kao drugi postupak prikupljanja podataka u ovom istraživanju. Pomoću tražilice na mrežnoj stranici škole upisivane su ključne riječi koje su bile područje interesa (Albanci, albanski, nacionalne manjine, albanski jezik i kultura) te je pronađena nekolicina mrežnih dokumenata koji se dotiču Albanaca. Ovaj postupak naknadno je izabran kao proširenje istraživanja zbog gore opisanih problema¹³ koji su se pojavili tijekom istraživanja u školi.

Prikupljeni podaci u raspravi će se tumačiti oslanjajući se na teorijski okvir opisan u prvome dijelu rada, ali oslanjajući se i na analizu izvješća, kurikulumu, planova i programa opisanih u 4. poglavlju koje daje informacije kao „makro“ kontekstu (odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj) moje studije slučaja (odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine u odabranoj osnovnoj školi).

5.4. *Uzorak intervjua*

Istraživanje je provedeno na namjernom uzorku - u jednoj zagrebačkoj osnovnoj školi. Studija je obuhvatila ukupno dva intervjua: jedan s pedagoginjom škole i jedan s nastavnicom *Albanskoga jezika i kulture*. Za intervju s nastavnicom albanskoga jezika i kulture pripremljena su tri dodatna pitanja koja se dotiču konkretnih načina realizacije izbornog predmeta *Albanski jezik i kultura*. Intervju s pedagoginjom proveo se putem telefonskog razgovora. Zbog pedagoške nemogućnosti za sastajanjem planirani

¹³ Vidi poglavlje 5.1. *Obrazloženje predmeta i problema istraživanja*.

intervju se nije mogao provesti individualno („licem u lice“), kao što je to bio slučaj s profesoricom albanskoga jezika.

5.5. *Postupak analize podataka – kvalitativna tematska analiza*

Analiza intervjua, odnosno interpretacija odgovora dobivenih intervjuiima oslanja se na stavove, mišljenja i iskustva ispitanih sudionika u istraživanju. Prikupljeni podaci obrađeni su kvalitativnom analizom koja sadrži sljedeće korake:

1. transkribiranje odgovora iz zabilježenih audio zapisa i iščitavanje transkripta,
2. zapisivanje kratkih koncepata (ideja) koji se javljaju prilikom iščitavanja što predstavlja početak razvoja kategorija, odnosno tema putem kojih će se rezultati prikazati i što će poslužiti kao temelj interpretacije,
3. kodiranje – određivanje kodova i povezivanje podataka s tim kodovima,
4. uspoređivanje kodova i njihovo povezivanje u kategorije, zatim kategorije u veće teme (koje su vezane uz predmet ovog istraživanja i koje slijede unaprijed pripremljene i već navedene specifične ciljeve istraživanja),
5. interpretacija dobivenih rezultata (Mesec, 1998).

Analiza sadržaja mrežnih stranica škole, oslanja se na sakupljene podatke o Albancima koji se pronalaze putem tražilice i koji su obrađeni istom kvalitativnom analizom koja se koristila pri analizi intervjua. No, postupak analize je prilagođen tipu podataka, odnosno postupku analize mrežnih dokumenata. Sadrži sljedeće korake:

1. pretraživanje, pronalaženje i vađenje svih mrežnih dokumenata odabrane škole koji govore o izbornom predmetu *Albanski jezik i kultura* i pripadnicima albanske nacionalne manjine,
2. zapisivanje kratkih fraza koje se javljaju prilikom iščitavanja sadržaja mrežnih stranica odabrane škole,
3. kodiranje i kategorizacija sakupljenih podataka,
4. obrađivanje, analiziranje i interpretacija dobivenih rezultata.

5.6. Kategorizacija dobivenih podataka

Napravljene su dvije analize te su se odgovori transkripta intervjuja i sakupljeni podaci prilikom analize sadržaja mrežnih stranica škole obuhvatili u cijelosti – rezultati tih dviju analiza najprije su se spojili, zatim grupirali u tri osnovne kategorije (teme) koje će u nastavku biti prikazane i interpretirane:

- A. *Uključenost učenika u nastavu Albanskog jezika i kulture* (broj učenika koji pohađaju izbornu nastavu iz predmeta *Albanski jezik i kultura*, razlozi opadanja broja učenika u školi, moguća rješenja toga problema)
- B. *Način provođenja nastave iz Albanskog jezika i kulture* (mjesto održavanja izborne nastave *Albanski jezik i kultura*, organizacija nastave po/u grupama, sadržaji nastave, budućnost albanskoga jezika i kulture)
- C. *Aktivnosti na razini škole i izvan nje*

5.7. Interpretacija rezultata istraživanja i rasprava

A. *Uključenost učenika u nastavu Albanskog jezika i kulture*

Na početku intervjuja ispitanice se ispitalo koliko učenika upisuje izbornu nastavu iz albanskoga jezika i kulture i mijenja li se brojka upisanih učenika s godinama te koji je razlog tome. S obzirom na podatke iz izvješća o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina u kojima se bilježi trend prema kojem se broj učenika koji pohađaju nastavu iz albanskoga jezika i kulture svake godine povećava, predmet interesa bio je utvrditi ukoliko je i u odabranoj školi također prisutan trend povećanja učenika koji pohađaju izbornu nastavu Albanskoga jezika i kulture.

Mrežne stranice škole daju informaciju o tome kako je u školskoj godini 2009./2010. nastavu albanskoga jezika i kulture po C modelu pohađalo 30 učenika, u školskoj godini 2010./2011. po C programu školovalo se 25 učenika albanske nacionalnosti, u 2011./2012. godini nastava albanskoga jezika i kulture organizirana je također za 25 učenika, dok u školskim godinama 2012./2013. i 2013./2014., nastavu albanskoga jezika i kulture polazi 23 učenika. Zadnja godina koja se može pronaći na

mrežnim stranicama škole, a da govori o broju upisanih učenika koji pohađaju izbornu nastavu albanskoga jezika i kulture je 2014./2015. godina te broji ukupno 20 polaznika.

Sudionice istraživanja su vlastitim odgovorima na pitanje iz intervjua dale uvid o brojčanim podacima o uključenosti učenika u nastavu Albanskoga jezika i kulture u 2017./2018. godini:

„Na početku 2017./2018. školske godine Albanski jezik i kulturu kao izborni predmet upisalo je 25 učenika (samo par učenika iz naše škole, ostali učenici su iz drugih škola). Pet učenika je odustalo od izbornog predmeta, njih 20 je završilo.“ (2)¹⁴

„Nastava albanskog jezika se u školi održava kojih 10-ak godina. Nastavu mogu pohađati i ostala djeca (koja ne polaze našu školu, također i djeca koja nisu albanske nacionalnosti). Ukupan broj polaznika kroz godine se kreće oko 25, s time da veći broj učenika upiše predmet, nego što ga završi.“ (1)

Podaci iz kurikuluma i planova i programa drugih škola analiziranih u prethodnom poglavlju¹⁵ govore da se prosječan broj učenika koji upisuju izborni predmet *Albanski jezik i kultura* kreće oko 15-ak, dok je u odabranoj školi taj broj znatno veći jer izborni predmet upisuje oko 25 učenika. No, iz prethodnih odgovora ispitanica može se zaključiti i kako se broj učenika koji polaze izbornu nastavu iz albanskoga jezika i kulture u odabranoj školi s godinama smanjuje (za razliku od općeg trenda povećanja broja učenika u nastavi albanskoga jezika i kulture koji je naveden u izvješćima o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina). Kao razlog smanjenja broja učenika koji se školuju po C programu u odabranoj školi, ispitanica navodi da:

„Želje i volje za učenjem albanskoga jezika ima, no smatram da su učenici odustali od predmeta zbog previše obveza i nemogućnosti roditelja da ih dovedu na nastavu (pošto se nastava odvija subotom). Interes za učenjem albanskoga jezika čini se da je s godinama isti, može se dogoditi da brojke upisanih učenika variraju +/- dva učenika svake godine (prosjek je oko 25 upisanih učenika). Roditelji i djeca jesu zainteresirani,

¹⁴ Brojevi u zagradama označavaju osobu o čijoj se izjavi radi. Ispitanica pod brojem 1 je pedagoginja škole, a ispitanica pod brojem 2 je nastavnica Albanskoga jezika i kulture. Budući da je sudionicima istraživanja zajamčena anonimnost, u istraživanju nisu korištena osobna imena.

¹⁵ Vidi poglavlje 4.2.2. *Analiza školskih kurikuluma i godišnjih planova i programa koji uključuju odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine.*

ali vjerujem da je brojka ista, jer u današnje vrijeme roditelji i djeca imaju jednostavno previše drugih obveza i premalo vremena za obavljanje istih.“ (2)

Iako postoji zainteresiranost za učenjem albanskoga jezika i kulture te se na početku školske godine bilježi veći broj učenika koji su upisali izborni predmet *Albanski jezik i kultura*, zanimljivo je kako se broj upisanih smanjuje zbog nemogućnosti roditelja da ih dovedu subotom na nastavu i zbog manjka vremena kojeg učenici imaju zbog ostalih školskih obveza. Kao alternativno rješenje ovom problemu može se predložiti organiziranje izborne nastave tokom radnog tjedna, a ne samo subotom, no to zahtjeva i veći angažman nastavnice ili/i zahtjeva zapošljavanje novih/dodatnih nastavnika koji su kvalificirani za poučavanje albanskoga jezika i kulture (što ujedno predstavlja i novi mogući problem i izazov za školu). Manjak vremena kojeg učenici imaju zbog ostalih školskih obveza zahtjeva provođenje nekog drugog istraživanja koje istražuje zašto su učenici previše zasićeni sa školskim obvezama – toliko da im nedostaje vremena za neke druge aktivnosti (izborne, izvanškolske i izvannastavne) .

B. Način provođenja nastave iz Albanskog jezika i kulture

Ova kategorija obuhvaćala je pitanja o strukturi i organizaciji nastave albanskoga jezika i kulture. Najprije su postavljena pitanja o mjestu održavanja izborne nastave albanskoga jezika i kulture, zatim su se pitanja usmjerila na oblike provođenja i realizaciju izbornog predmeta – ispitivalo se kako je organizirana nastava u grupama i koji su sadržaji nastave. Dodatno, ova kategorija uključuje i ispitivanje stavova i mišljenja o budućnosti nastave albanskoga jezika i kulture.

Na pitanje o mjestu održavanja izborne nastave ispitanice odgovaraju kako se:

„Nastava održava svake subote u prostoriji škole, ponekada, kada su neka djeca bolesna, pa je grupa manja, zajedno idemo i do knjižnice Bogdana Ogrizovića, i tamo često radimo ono što zanima djecu – čitanje priča, crtanje tradicionalnih albanskih simbola, te ukoliko je neka predstava u knjižnici, izrađuje se potreban materijal za tu predstavu. Nastava je raspoređena u tri grupe od 14.30 do 17.30. te se unutar jednog

razreda (grupe) nalaze 2-3 grupe (nivoa) - različit spektar znanja polaznika i različite sposobnosti polaznika.“ (2)

„Kada se raspravljalo o organizaciji projekta učenja albanskoga jezika u školi, pretpostavlja da je grad od ravnatelja zatražio prostor da se nastava albanskoga jezika održava u našoj školi, na što je škola vrlo rado i pristala.“ (1)

Iz priloženog se može zaključiti kako škola i osoblje pokazuju zanimanje za izvođenjem nastave za pripadnike albanske nacionalne manjine, unatoč manjem broju učenika koji slušaju izborni predmet albanskoga jezika i kulture. Podaci iz analiziranih kurikuluma i planova i programa govore da se nastava albanskoga jezika i kulture u tim školama najčešće odvija u dvije grupe polaznika – jedna grupa sačinjava učenike od 1. do 4. razreda, a druga grupa od 5. do 8. razreda što je različito u odabranoj školi. U odabranoj školi ne samo da postoje tri grupe, već se unutar pojedinačne grupe nalaze i učenici na različitim nivoima znanja albanskoga jezika. Postojanje većeg broja grupa unutar kojih se nalaze učenici različitih uzrasta i nivoa (pred)znanja od nastavnika zahtjeva izrazitu koncentriranost, sposobnost dobre organizacije i pripreme, sposobnost brze prilagodbe svakom djetetu. Zahtjevnost rada u takvim grupama prepoznaje i sama nastavnica albanskoga jezika i kulture:

„Nije mi jednostavno organizirati nastavni sat, zahtjeva dosta pripreme kako se nitko niti u jednom trenutno ne bi osjećao isključenim“. (2)

S obzirom na različite nivoe znanja unutar učeničkih grupa potrebno je pažljivo obratiti pozornost na sadržaj koji se na nastavi obrađuje. Bitno je da sadržaj bude primjeren učenikovom znanju i sposobnostima jer kvalitetan i primjeren sadržaj pomaže učenicima da lakše prate nastavu, savladaju gradivo i postignu bolje rezultate. Na pitanje o sadržajima koji se obrađuju na nastavi, ispitanica odgovara kako se:

“Najviše uči jezik, dakle gramatika i književnost, a manje se uči povijest i kultura. Ovisno o grupi i predznanju uče se: slova, izgovor, prijevod s albanskog na hrvatski i obratno. S odraslima se više čita i više se obrađuju književna djela. Smatram kako učenje albanske kulture nije toliko potrebno, jer većina polaznika dobro poznaje kulturu, tako da je ipak bitno da se fokusiraju na učenje jezika“. (2)

Osim na sadržaje bitno je obratiti pozornosti i na materijale koji se koriste u nastavi. Propisani nastavni materijali koji se koriste u redovitom nastavnom programu potrebno je kombinirati i s drugim dodatnim materijalima, kao naprimjer časopisi, CD- ovi, DVD- ovi s filmovima i slično, čemu u prilog ide izjava ispitanice:

„U nastavi se svakako koriste dodatni materijali. Sreća je što radim u Središnjoj knjižnici Albanaca u knjižnici Bogdana Ogrizovića u Zagrebu, tako da na nastavu donosim razne aktualne časopise, u kojima djeca mogu vidjeti i pročitati vijesti i događaje iz Albanije ili Kosova. Obavezne su im i lektire, koje se posuđuju u toj knjižnici, čitaju i zatim analiziraju. Knjige za lektiru biram ja, prilagođene su svakom uzrastu i sposobnostima djece, odnosno grupe.“ (2)

Materijali koji se koriste u nastavi albanskoga jezika trebaju izlagati nastavni sadržaj koji zadovoljava potrebe učenika u smislu razumijevanja jezika i kulture te unapređenju znanja o jeziku i kulturi. Tome u prilog ide izjava ispitanice:

„Koriste se udžbenici koji su izrađeni u Tirani u Albaniji ili u Prištini na Kosovu, tiskani na albanskome jeziku, jer oni mogu bolje obraditi gradivo koje je potrebno naučiti i savladati. Prednost tih udžbenika je to da su namijenjeni za djecu u dijaspori, za razne uzraste. Ono što je specifično kod tih udžbenika jest to da se unutar jednog udžbenika obrađuje gradivo za različite uzraste, zbog potreba razreda u kojem mogu biti napredniji učenici i oni malo manje napredniji. Smatram da su udžbenici kvalitetni, iako uvijek ima mjesta za poboljšanje, no da ipak pružaju sadržaj koji zadovoljava potrebe učenika. Ponekad smo imali problema, jer se znalo dogoditi da u razredu ima učenika koji uopće ne znaju albanski jezik, tako da su od ministarstva u Albaniji, zatražili jednu Početnicu, koja bi trebala stići do 2018./2019. školske godine i koja je namijenjena za djecu/mlade bez ikakvog predznanja.“ (2)

Iz priloženog se može zaključiti kako je fokus stavljen na učenje jezika i usavršavanju postojećih znanja o jeziku, ovisno o nivou znanja kojim učenici raspolažu. Gradivo je prilagođeno različitim mogućnostima svakog pojedinog učenika unutar grupe, zahvaljujući udžbenicima koji su napravljeni upravo za tu svrhu. Nastavnica je primijetila kako udžbenik ipak ima pokoji nedostatak – udžbenik nije namijenjen za potpune početnike koji ne znaju albanski jezik. No taj je problem u procesu rješavanja,

jer je nastavnica zatražila od ministarstva u Albaniji Početnicu koja je namijenjena svojoj djeci bez ikakvog predznanja. Specifično je za odabranu školu to što nastavnica albanskoga jezika radi još i u albanskoj knjižnici u Zagrebu, tako da učenici imaju mogućnost susretati se i s raznim knjigama i časopisima koje ne bi mogli pronaći u udžbeniku.

Pitanja o mogućim daljnjim planovima za budućnost odgoja i obrazovanja na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine obuhvaćala su osobnu procjenu ispitanica o svrsi i ciljevima učenja i poučavanja albanskoga jezika i kulture i eventualnim promjenama u budućnosti. Ispitanice navode kako su ciljevi učenja albanskoga jezika razvoj sposobnosti usvajanja vokabulara, gramatičkih struktura i logičkog razmišljanja, uvježbavanje jezičnih vještina govora, čitanja, pisanja, slušanja albanskoga jezika, te proširenja znanja koje učenici već imaju. Na taj način učenici koji pohađaju nastavu albanskoga jezika jačaju osjećaj nacionalnog identiteta i bolje se osjećaju kao nacionalna manjina.

Na pitanja o tome zadovoljava li ponuđeni model C želje i potrebe učenika mišljenje jedne ispitanice jest da je on itekako dovoljan. Smatra da formiranje kombiniranih razreda u kojima bi učenici slušali nastavu na dva jezika (u ovom slučaju na hrvatskom i na albanskom) nije potrebno, čak i ukoliko u budućnosti dođe do povećanja broja zainteresiranih polaznika. U prilog prethodnome ide izjava ispitanice:

“Model C je svakako dovoljan model učenja albanskoga jezika i kulture, jer sumnjam da će uopće doći do povećanja broja zainteresiranih učenika za učenje albanskog jezika i kulture. Praćenje nastave na dva jezika nema smisla, uvođenje škole na albanskome jeziku također nema smisla, mislim da su albanska djeca danas dobro uklopljena u školski sustav i da oni koji žele više imaju dobre mogućnosti za učenje i unapređenje materinskog jezika. Ono čemu se teži jest omogućavanje izborne nastave albanskoga jezika i kulture po modelu C i u srednjim školama, jer i oni stariji i napredniji žele učiti i nakon osnovne škole. Saborska zastupnica se također zalaže za realizaciju te ideje i to je trenutno u procesu provođenja.” (2)

Kada se govori o osnivanju albanske škole, valjalo bi se osvrnuti na istraživanje Dijane Vican o odgoju i obrazovanja Albanaca iz 1999. godine. Jedno od pitanja koje je

Vican u svojoj doktorskoj disertaciji istraživala jest postoji li potreba za osnivanjem albanske škole u Hrvatskoj. Još u 1999. godini prema odgovorima ispitanika (ispitanici su bili roditelji djece albanske nacionalne manjine) smatralo se kako postojanje albanske škole znači „mogućnost učenja albanske povijesti, kulture i običaja, mogućnost lakšeg savladavanja školskog gradiva i mogućnost učenja albanskog jezika“ (Vican, 1999, 285). Danas, u 2018. godini, vodeći se odgovorima iz prethodne izjave ispitanice, može se reći kako model C nudi sve ono što se 1999. godine priželjkivalo: učenje albanske kulture, povijesti i jezika. Također, prema istraživanju D. Vican (1999) zanimljivi su i odgovori ispitanika (roditelji djece albanske nacionalne manjine) koji kažu kako osnivanje albanske škole nije potrebno jer je jedna škola dostatna za sve. Ispitanici su smatrali kako je samo bitno biti školovan i obrazovan, te da završavanje škole na nematerinjem jeziku daje djetetu veću mogućnost u zemlji domaćina. Prema odgovorima ispitanika smatralo se da „škola ne treba biti nositelj nacionalnih, narodnosnih i etničkih razloga. Albansko dijete je u hrvatskoj školi jednako svima, dok god škola daje znanja koja su potrebna svim ljudima. Ono što je naše albansko naučit će ga obitelj kod kuće. A ako netko hoće albansku školu, onda je treba otvoriti i za ne- albansku djecu da svi koji žele nauče albansku kulturu i običaje kao što Albanci uče kulture drugih“ (Vican, 1999, 285). Zaključku da nema potrebe za osnivanjem albanske škole u prilog ide i rečenica ispitanice iz prethodne izjave:

“... uvođenje škole na albanskome jeziku također nema smisla, mislim da su albanska djeca danas dobro uklopljena u školski sustav i da oni koji žele više imaju dobre mogućnosti za učenje i unapređenje materinskog jezika.” (2)

Također, u prethodnoj izjavi ispitanica govori o daljnjim planovima za unaprjeđenje izborne nastave albanskoga jezika i kulture. Okvirno vrijeme kada bi se albanski jezik i kultura uveli u srednje škole i dalje ostaje nepoznanicom. Ukoliko se ta ideja realizira to bi zahtijevalo i povećanu potražnju za novim nastavnicima albanskoga jezika i kulture, što prema mišljenju ispitanice predstavlja problem:

„Svakako fali učitelja, a to je iz razloga što ima malo obrazovanih ljudi koji bi mogli predavati i raditi u školi s djecom i općenito koji bi mogli predavati jezik.“ (2)

Ovdje je korisno još jednom se osvrnuti na istraživanje Dijane Vican (1999). Prema rezultatima istraživanja još je tada bio problem što u „Hrvatskoj nedostaju učitelji albanske narodnosti.“ Roditelji albanske djece u albanskom učitelju vidjeli su „osobu koja će boljim poznavanjem albanskog djeteta, njegove kulture i djetetova odgojnog iskustva moći bolje razumjeti djetetove probleme i poteškoće u učenju, znatno održavati primjerenu komunikaciju, uzimati primjerene sadržaje, načine učenja i poučavanja i znati djetetu pomoći u onim teškoćama u kojima mu ne mogu pomoći roditelji“ (Vican, 1999, 272). Iako se tada proces odgoja i obrazovanja na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine nije provodio, već tada je nedostajalo albanskih nastavnika u školama – oni su bili potrebni iz razloga što lakše i prirodnije „umiju savladavati prepreke s kojima se albanska djeca suočavaju u institucionalnom odgoju i obrazovanju u Hrvatskoj“ (Vican, 1999, 273).

Ispitanica također smatra kako na razvijanje daljnjih planova za unaprjeđenje pristupa odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu može uvelike utjecati manjak financijske potpore. Obje ispitanice vjeruju da bi se dodatnim sredstvima iz državnog proračuna ili europskih fondova pridonijelo profesionalnijem pristupu odgoju i obrazovanju na pismu i jeziku albanske nacionalne manjine:

„Uvijek postoji mogućnost za promjene, najčešći su problem financije, fali terenske nastave, iako se tijekom ljeta organizira ljetna škola/kamp koji je besplatan, ali ljeti često ne mogu svi ići, jer putuju s obitelji. Kamp se nalazi u Prištini, traje tjedan dana, sakupljaju se djeca iz svih mjesta iz Europe, a te kampove organizira Ministarstvo dijaspora u Prištini. No sve u svemu sam zadovoljna, ne znam kako je u drugim gradovima, ali smatram kako svi oni koji žele i koji su zainteresirani uspijevaju zadovoljiti svoje potrebe. Što se tiče kurikuluma, često se ne ide točno po napisanom planu i programu, već je organizacija nastave vrlo slobodna i podložna mijenjaju, ovisno o potrebama, sposobnostima i željama učenika.“ (2)

„Kada bi netko predložio neki program ili suradnju koji bi bio financiran od strane Europske unije, škola bi to svakako prihvatila.“ (1)

Iz prethodne izjave jedne od ispitanica mogu se izdvojiti dvije ključne informacije na koje se valja osvrnuti – besplatni ljetni kampovi i organizacija nastave koja često ne

ide točno po napisanom planu i programu. Analizom Izvješća o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina utvrđeno je kako se po prvi puta u 2003. i 2004. godini albanski jezik mogao učiti samo u neslužbenim programima kao što su ljetni i zimski kampovi. Pozitivno je da se ljetni kampovi organiziraju i u 2018. godini. Ono što nije pozitivno jest nedostatak terenske nastave (jezik se puno brže i lakše uči i usavršava u kontaktu s izvornim govornicima u autentičnom okruženju), a kao uzrok tomu opet se navodi manjak financijske potpore. Na kraju, može se zaključiti kako je nedostatak financija ključan problem koji sprječava potpuno i kvalitetno provođenje i realizaciju izborne nastave. Nastava koja često ne ide po točno propisanom planu i programu, već se mijenja ovisno o potrebama, željama i sposobnostima učenika, ostavlja mnogo prostora za aktivno djelovanje svih koji su uključeni i odgojno-obrazovni sustav u svrhu mijenjanja kurikuluma. Društvo se s vremenom mijenja, nastaju novi zahtjevi i situacije koje traže nove pristupe, tako da kurikulum sam po sebi ne bi trebao biti statičan već fleksibilan i podložan promjenama.

Na pitanja o trenutnom i općenitom zadovoljstvu koje pruža izvođenje izbornog predmeta *Albanski jezik i kultura* ispitanice vjeruju kako se izborna nastava kvalitetno održava, no da bi moglo i bolje, ukoliko se škola dodatno uključi u pogledu financija. Prema mišljenju ispitanica pravi pokazatelj zadovoljstva jest to što se nastava albanskoga jezika i kulture u školi održava već devet godina i da uvijek postoje oni koji su zainteresirani, čemu ide u prilog izjava:

„Čak i nakon što učenici završe osnovnu školu, nastavljaju ići na nastavu subotom, pošto je nastava organizirana za učenike do 17. godine. Iznimno mi je važno što mi ovaj posao pruža zadovoljstvo i priliku da se usavršavam i prenesem znanje onima koji to žele. (2)

„Nastava albanskoga jezika se u našoj školi održava kojih 10-ak godina i od samog početka se nastava albanskoga jezika vodi kao izborni predmet i ocjena ulazi u ukupan prosjek. Zainteresirane djece uvijek ima tako da nam je u planu nastaviti ovaj projekt.“ (1)

C. Aktivnosti na razini škole i izvan nje

Pošto je ispitanica nekoliko puta u svojim izjavama napomenula kako se nastava ponekada održava i u knjižnici, može se zaključiti da unutar izborne nastave postoje i dodatne aktivnosti. U prilog navedenom idu izjave:

„Dodatne aktivnosti u nastavi su iznimno važne. Postoje raznorazne aktivnosti koje organizira zajednica, ali ne i škola. Organiziraju se literalne večeri, gledanje filmova, promocije raznih knjiga, a djeca sudjeluju s pjesmama, recitacijama, plesom u prostorijama knjižnice ili u učionici, ovisno o kojoj je vrsti aktivnosti riječ i tko je organizator te aktivnosti. Na primjer, organizirao se projekt u knjižnici u obliku nastavnog sata u kojem su predsjednik Unije Albanaca, ambasador i saborska predstavница imali priliku upoznati učenike albanskog jezika u knjižnici, i vidjeti kako izgleda školski sat Albanskoga jezika i kulture. Svrha ovog projekta bila je želja za očuvanjem albanskoga jezika, kulture i tradicije onih Albanaca koji žive i djeluju u Republici Hrvatskoj. Također, svi zainteresirani članovi i prolaznici u knjižnici, mogli su slušati i sudjelovati.“ (2)

„Priredbe i slične stvari se u školi ne održavaju, dodatne aktivnosti se organiziraju izvan škole te ih škola nikada ne financira. Smatram to propustom, jer su učenici albanske nacionalnosti uključeni u redovni školski sustav, i jedino što imaju od njegovanja svog jezika i kulture jest to malo nastave na albanskom jeziku. Upravo bi se iz tog razloga trebalo više posvetiti pažnje dodatnim aktivnostima u školi, kako bi se i drugi učenici mogli upoznati s drugačijom kulturom.“ (1)

„Surađuje se i s Unijom Albanaca u Republici Hrvatskoj, Zajednicom grada Zagreba, Albanskim kulturnim društvom Shkendija, Udrugom žena Drita. Suradnja s njima je izuzetno važna, jer često organiziraju i financiraju priredbe i druge aktivnosti.“ (2)

Veliki broj aktivnosti poput gledanja filmova, plesa, literarnih večeri, recitiranja obogaćuju nastavu te nastavni sadržaj učenicima čine razumljivijim i zanimljivijim. Pretpostavlja se da s velikim brojem dodatnih aktivnosti koje djeca predlažu i biraju raste i osobni interes djeteta i njegova motivacija za zanimanje i savladavanje izbornog predmeta. “Djelatnost škole danas bi se trebala očitovati u odgajanju snalažljive,

aktivne, znatizeljne djece koja vole i žele učiti i stjecati nova znanja. Karakteristike koje se priželjkuju od djece danas su sposobnost samostalnog donošenja odluka, ali isto tako sposobnost rješavanja problema timskim radom i radom u skupini. Od učenika se očekuje aktivno sudjelovanje u odgojno-obrazovnom procesu, kao i utjecanje na njegov tijek i opseg“ (Šiljković, Rajić i Bertić, 2007, 136). Primjer aktivnosti koje svojim oblikom i djelovanjem najbolje pogoduju razvijanju tih učeničkih karakteristika su upravo ove aktivnosti koje se odvijaju na izbornom predmetu *Albanski jezik i kultura*.

„Suvremena škola mora djeci omogućiti razvoj svih njihovih sposobnosti, obogatiti ih iskustveno i pripremiti za aktivno sudjelovanje u društvu“ (Šiljković, Rajić i Bertić, 2007, 136). Ovakav pristup obrazovanju koji potiče učenika da aktivno i s visokom motiviranošću sudjeluje i djeluje u odgojno obrazovnom procesu odlika je interkulturalnog obrazovanja.

Na mrežnim stranicama škole pronađen je podatak o aktivnostima koje se provode na razini škole: radi se o projektu koji se održavao 2015. godine pod imenom „Zajedništvom kroz glazbu“. Kroz ovaj projekt učenici škole učili su o različitostima i prihvaćanju drugih kultura te su kroz vremensko razdoblje od godine dana učenici slušali i obrađivali skladbe iz različitih kultura i zemalja u koje spada i albanska glazba. Kroz skupno muziciranje djeca su učila i o glazbi, kulturi, jeziku i običajima drugih zemalja, a samim time učila su se prihvaćanju različitosti i razvijali kulturne i međukulturalne kompetencije. Osim učenja o kulturi i glazbi učenici su kroz zajedničko muziciranje učili o suradnji i zajedništvu. Cilj projekta je bio da se nakon godinu dana rada uključe novi učenici, a da stariji učenici pomažu i uče mlađe učenike skupnom muziciranju.

Ispitanice se slažu u tvrdnji kako su dodatne aktivnosti vrlo značajan dio u odgojno-obrazovnom radu. „Dodatne aktivnosti su prostor u kojem se najlakše može doprijeti do učenika, do njihovih potreba, želja i aspiracija, a ujedno i prostor u kojem do punog izražaja dolazi i učiteljeva socijalna inteligencija. Izborna nastava i dodatne aktivnosti svojom elastičnom strukturom, mogućnošću prilagodbe učenicima, školi ili lokalnoj zajednici dozvoljavaju unošenje novih sadržajnih trendova u školski kurikulum“ (Martinčević, 2010, 22). Unošenje novih sadržajnih trendova u školski kurikulum koji je u svojoj biti neprekidno podložan promjenama, kao što su naprimjer

dodatne aktivnosti koje uključuju njegovanje i očuvanje drugih kultura i tradicija (projekt „Zajedništvom kroz glazbu”), je prvi korak k boljem razumijevanju različitih kulturnih perspektiva i uspostavljanju dijaloga među kulturno drugačijima, što je ujedno i jedna od odlika kritičkog interkulturnog obrazovanja. Isto tako sloboda koju učenici imaju u izražavanju, tako da na satu Albanskoga jezika i kulture te na drugim školskim satovima dijele događaje iz vlastitog života koji su vezani za albansku kulturu i narod, potiče k razvijanju bolje interakcije između različitih kultura:

„Učenici pričaju o svojim običajima, pričaju o svojoj vjeri, tradiciji i međusobno dijele iskustva. Npr. neka djeca pričaju kako se u njihovim obiteljima slavi Bajram. Posebni dani kao naprimjer Bajram se ne obilježava u školi, već su djeca na taj dan/te dane slobodna (Bajram se obično slavi tri dana). Mogu opravdano izostati s nastave. U školi se, ukoliko je nekakav praznik kao naprimjer 17. veljača kada se obilježava proglašenje Kosovske neovisnosti od Srbije, organizira se malo slavlje (pjeva se, pleše, jede i pije). Mala slavlja u školi se ne planiraju posebno, već djeca pripreme što i kako žele, slobodni su po tom pitanju.“(2)

Iako kroz bogati spektar raznovrsnih aktivnosti, osobnih iskustava i tradicije pripadnici albanske nacionalne manjine koji pohađaju izborni predmet *Albanski jezik i kultura* njeguju svoj identitet i kulturu, sve je to zadržano unutar prostorije jedne školske učionice ili knjižnice. Ono što se iz odgovora ispitanica može izdvojiti kao problematično jest nepostojanje priredbi i sličnih događanja koja su usko povezana sa školom te ostalim učenicima i osobljem u školi. Osim projekta „Zajedništvom kroz glazbu“ škola ne organizira nikakva slavlja ili priredbe koje bi predstavljale albansku kulturu drugim učenicima i nastavnicima. Tako se svima oduzima mogućnost učenja o kulturno različitim. Odabrana škola trebala bi posvetiti više pažnje i vremena kako bi organizirala okupljanja i druženja s kulturno drugačijima, od učenika bi se trebalo očekivati da surađuju s pripadnicima manjinskih skupina, a ne samo da ih prihvaćaju te bi škola trebala težiti stvaranju jednog neometanog prostora suživota različitosti.

Na kraju, valja se osvrnuti na ciljeve istraživanja i odgovoriti na njih. Po pitanju prvog specifičnog cilja utvrđeno je dakle da se pristup odabrane osnovne škole odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine svodi gotovo isključivo na učenje albanskoga jezika i kulture. Po pitanju drugog specifičnog cilja utvrđeni su oblici

provođenja odgoja i obrazovanja na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine: organiziraju se ljetne škole i kampovi, nastava se osim učionice održava i u knjižnici, nastava je grupno organizirana (primjenjuje se oblik rada u homogenim grupama prema kojima se učenici grupiraju po njihovom znanju i sposobnostima). Po pitanju trećeg specifičnog cilja utvrđeno je da se izborna nastava iz predmeta *Albanski jezik i kultura* realizira kroz aktivnosti na razini škole i druge dodatne aktivnosti usko vezane za albanski jezik i kulturu (koje se odvijaju unutar učionice ili u knjižnici).

Na temelju odgovorenih specifičnih ciljeva može se utvrditi kako škola ne pokazuje veliki interes za upoznavanje različitih kulturnih perspektiva, kao ni za međusobnu suradnju s istima. Iako oblici nastave i način realizacije odgoja i obrazovanja na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine za sada odgovaraju potrebama i interesima pripadnika albanske nacionalne manjine, ono što se smatra problematičnim jest to što se realizacija izbornog predmeta *Albanski jezik i kultura* još uvijek odvija samo u prostorima učionice ili knjižnice između pripadnika albanske nacionalne manjine i nastavnice albanskoga jezika, daleko od ostalih učenika i osoblja škole. Takva zatvorenost je još uvijek daleko od interkulture perspektive koja je prikazana u teorijskom dijelu ovoga rada te takav pristup odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine odgovara modelu „Studije jedne grupe. Model „Studije jedne grupe“ djeluje po principu da istražuje pojedinačne nacionalne manjine u svrhu davanja pripadnicima nacionalnih manjina bolji i jači osjećaj za njihovu vlastitu povijest i identitet (što može zadovoljiti potrebe pripadnika nacionalnih manjina). Također, djeluje i po principu da pojedinačne etničke grupe prihvaća i priznaje, odnosno pomaže im da se prilagode i prihvate dominantnu društvenu strukturu. Pristup koji samo odgovara na osnovne potrebe nacionalnih manjina i koji potiče pripadnike nacionalnih manjina da se prilagode, nije dovoljan za istinsko interkultureno obrazovanje. Jedino što se na razini škole nudi(lo) svim učenicima (a da u to nisu uključeni samo pripadnici albanske nacionalne manjine), a vezano je za albansku nacionalnu manjinu i njene pripadnike kao ravnopravne članove školske zajednice jest projekt „Zajedništvom kroz glazbu“. Ispitanice su mišljenja kako je manjak takvih projekata i manjak suradnje između škole i pripadnika albanske nacionalne manjine rezultat manjka financijske potpore, čime se otvara još jedan problem koji zahtjeva daljnje istraživanje. Obrazovne ustanove ne bi trebale samo prihvaćati pripadnike nacionalnih manjina i davati im

moćnost da se prilagode dominantnom društvu, već se od obrazovnih ustanova traži sposobnost razvijanja interkulturnog dijaloga i interakcije između različitih kulturnih perspektiva. Takav bi pristup odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine bio put koji vodi k vratima istinskog interkulturnog obrazovanja.

6. Zaključak

Prirodno je svim etničkim grupama da posjeduju potrebu za očuvanjem svoga jezika, kulture i identiteta. S obzirom na to da su etničke grupe sastavni dio europskoga društva, kroz povijest je bilo nužno na težnje i potrebe nacionalnih manjina i odgovoriti. Takav projekt zahtijevao je nove pristupe ne samo prema zajednici i društvu, već i prema praksi odgoja i obrazovanja. Kroz povijest se razvijalo nekoliko ključnih pokreta razvoja etničkog obrazovanja pri kojima se težilo da obrazovanje u suvremenom europskom društvu pogoduje razvijanju obrazovnog pristupa prilagođenog specifičnim potrebama manjinskih učenika. U Europi se takav obrazovni pristup razvijao pod nazivom interkulturno obrazovanje, dok se u zemljama engleskog govornog područja (Kanada, SAD i Velika Britanija) češće naziva multikulturno obrazovanje. S obzirom na različite ideološke pozicije teoretičara i praktičara interkulturnog obrazovanja razvili su se i različiti pristupi interkulturnom obrazovanju. Kritički pristup interkulturnom obrazovanju se pokazao kao nešto čemu se treba težiti kao istinskom kulturnom obrazovanju jer za cilj ima razvoj kritičke svijesti, razvoj interkulturnog dijaloga i interakcije između različitih kulturnih perspektiva, vrijednosti i iskustava i naposljetku širenje interkulture svijesti na zajednicu. Iako politika odnošenja prema manjinama nije ista u svakoj pojedinoj državi, pod utjecajem različitih međunarodnih ugovora svaka europska država mora slijediti određene restriktivne smjernice, pa je takav slučaj i u Republici Hrvatskoj. U Hrvatskoj pravo na odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu nacionalne manjine Albanci ostvaruju putem Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, Zakonu o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina i Zakonu o odgoju i obrazovanju nacionalnih manjina. Kako bi se ispitao i analizirao način provođenja odgoja i obrazovanja na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine provedena je

studija slučaja jedne zagrebačke osnovne škole u kojoj se odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu nacionalne manjine ostvaruje putem modela C.

Interpretacijom i analizom dobivenih rezultata (iz teorijske i empirijske analize) može se zaključiti da se ponuđenim modelom C u odabranoj školi odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine provodi, ali je ono svedeno gotovo isključivo na učenje albanskoga jezika i kulture. Škola je osigurala polaznicima izbornog predmeta *Albanski jezik i književnost* osnovno njegovanje matične kulture i jezika u učionici škole, nastavnica je nastavu preusmjerila na rad u knjižnici, no takav pristup se i dalje smatra zatvorenim i kao takav nije dovoljan za istinsko interkulturno obrazovanje. Iako je način provođenja nastave kvalitetno koncipiran na način da nije orijentiran samo na frontalni rad u učionici, nego postoje i razne izvanučionične dodatne aktivnosti, za kvalitetan pristup istinskom interkulturnom odgoju i obrazovanju potrebno je puno više.

Kroz istraživanje se utvrdilo kako se najvećim problemom za uspješnim provođenjem interkulturno usmjerene nastave smatra manjak financijske potpore. Zapošljavanje novih nastavnika albanskoga jezika i kulture, organiziranje albanskih ljetnih škola i projekata u školi u koje bi bili uključeni svi učenici škole zahtjeva pružanje veće financijske potpore. Također, rezultati istraživanja ukazali su na još uvijek relativno mali broj zainteresiranih polaznika. Stoga, zaključak je kako nema potrebe za uvođenjem nekog drugog modela obrazovanja (A ili B), kao što nema potrebe ni za osnivanjem albanske škole. S obzirom na to da u Republici Hrvatskoj ne postoje temeljita i sustavna istraživanja odgoja i obrazovanja na jeziku i pismu albanske nacionalne manjine i s obzirom na to da je ovo istraživanje provedeno na malom uzorku ispitanika (rezultati studije slučaja se ne mogu generalizirati), ova studija slučaja može poslužiti kao podloga za daljnja opsežnija istraživanja. Iako je ovim istraživanjem odgovoreno na sva tri specifična cilja (svrha istraživanja je ostvarena), otvorila se lepeza novih pitanja prema kojima treba usmjeriti daljnja istraživanja:

1. Kako omogućiti održavanje izborne *nastave Albanski jezik i kultura* i u drugim školama?

2. Kako se provodi odgoj i obrazovanje na albanskom jeziku i pismu u drugim školama Republike Hrvatske?
3. Kako se škola može više uključiti u rad i suradnju s albanskom nacionalnom manjinom i nacionalnim manjinama općenito (s ciljem razvijanja kritičkog interkulturalnog obrazovanja) ?
4. Kako riješiti problem nedostatka albanskih nastavnika koji bi mogli počuvati albanski jezik i kulturu u Republici Hrvatskoj?
5. Kako riješiti problem manjka financijske potpore u svrhu kvalitetnijeg ostvarivanja odgoja i obrazovanja na jeziku albanske nacionalne manjine?

Literatura

1. Banks, J.A. (1993) Multicultural education: Historical development, dimensions and practice. *Review of a research in Education*, 19, str. 3-49
2. Bartulović, M. i Kušević B. (2016) *Što je interkulturalno obrazovanje? Priručnik za nastavnike i druge znatiželjnike* [online]. Zagreb: Centar za mirovne studije. Dostupno na: https://bib.irb.hr/datoteka/869114.CMS_prirucnik_final.pdf [04.04.2018.]
3. Državni zavod za statistiku (2011). Popis stanovništva 2011. Dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf [05.06.2018.]
4. Feagin, J. R., Orum, A. M. i Sjoberg, G. (1991) *A Case for the Case study*. Chapel Hill, London: The University of North California Press.
5. Gorski, P. (2008) Good intentions are not enough: a decolonizing intercultural education. *Intercultural Education*, 19(6), str. 515-525.
6. Grant C., i Sleeter C. (2007) *Doing Multicultural Education for achievement and equity*. New York, London: Routledge.
7. *Izješće o provedbi Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj i utrošku sredstava koja se osiguravaju u Državnom proračunu za potrebe nacionalnih manjina za 2003. - 2004. godinu.* (2006) Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. Dostupno na:

<https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/pdf/Izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20provo%C4%91enju%20Ustavnog%20zakona%20o%20pravima%20nacionalnih%20manjina%20i%20o%20utro%C5%A1ku%20sredstava%20osiguranih%20u%20dr%C5%BEavnom%20prora%C4%8Dunu%20Republike%20Hrvatske%20za%20potrebe%20nacionalnih%20manjina%20za%202003.%20i%202004.%20%20.pdf> [15.05.2018.]

8. *Izješće o provedbi Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj i o utrošku sredstava koje se za potrebe nacionalnih manjina osiguravaju u Državnom proračunu za 2005. godinu.* (2006) Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. Dostupno na: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/pdf/Izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20provo%C4%91enju%20Ustavnog%20zakona%20o%20pravima%20nacionalnih%20manjina%20i%20o%20utro%C5%A1ku%20sredstava%20osiguranih%20u%20dr%C5%BEavnom%20prora%C4%8Dunu%20Republike%20Hrvatske%20za%202005.%20godinu%20za%20potrebe%20nacionalnih%20manjina%20%20.pdf> [25.05.2018.]
9. *Nacrt Izješća o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i utrošku sredstava osiguranih u Državnom proračunu Republike Hrvatske za 2006. godinu za potrebe nacionalnih manjina.* (2007) Zagreb: Ured za nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske. Dostupno na: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/pdf/Izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20provo%C4%91enju%20Ustavnog%20zakona%20o%20pravima%20nacionalnih%20manjina%20i%20o%20utro%C5%A1ku%20sredstava%20osiguranih%20u%20dr%C5%BEavnom%20prora%C4%8Dunu%20Republike%20Hrvatske%20za%202006.%20godinu%20za%20potrebe%20nacionalnih%20manjina%20%20.pdf> [20.05.2018.]
10. *Izješće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i utrošku sredstava osiguranih u Državnom proračunu Republike Hrvatske za 2007. godinu za potrebe nacionalnih manjin.* (2008) Zagreb: Ured za nacionalne manjine. Dostupno na: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/pdf/Izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20provo%C4%91enju%20Ustavnog%20zakona%20o%20pravima%20nacionalnih%20manjina%20i%20o%20utro%C5%A1ku%20sredstava%20osiguranih%20u%20dr%C5%BEavnom%20prora%C4%8Dunu%20Republike%20Hrvatske%20za%202007.%20godinu%20za%20potrebe%20nacionalnih%20manjina%20%20.pdf>

[Onacionalnih% 20manjina% 20i% 20o% 20utro% C5% A1ku% 20sredstava% 20osiguranih% 20u% 20dr% C5% BEavnom% 20prora% C4% 8Dunu% 20Republike% 20Hrvatske% 20za% 202007.% 20godinu% 20za% 20potrebe% 20nacionalnih% 20manjina% 20% 20.pdf](#) [20.05.2018.]

11. *Izješće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava osiguranih u Državnom proračunu Republike Hrvatske za 2008. godinu za potrebe nacionalnih manjina* (2009) Zagreb: Ured za nacionalne manjine. Dostupno na: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/pdf/Izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20provo%C4%91enju%20Ustavnog%20zakona%20o%20pravima%20Onacionalnih%20manjina%20i%20o%20utro%20C5%A1ku%20sredstava%20osiguranih%20u%20dr%C5%BEavnom%20prora%C4%8Dunu%20Republike%20Hrvatske%20za%202008.%20godinu%20za%20potrebe%20nacionalnih%20manjina%20%20.pdf> [20.05.2018.]
12. *Izješće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava koja se u Državnom proračunu Republike Hrvatske za 2009. godinu za potrebe nacionalnih manjina*. (2010) Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. Dostupno na: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/pdf/Izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20provo%C4%91enju%20Ustavnog%20zakona%20o%20pravima%20Onacionalnih%20manjina%20i%20o%20utro%20C5%A1ku%20sredstava%20osiguranih%20u%20dr%C5%BEavnom%20prora%C4%8Dunu%20Republike%20Hrvatske%20za%202009.%20godinu%20za%20potrebe%20nacionalnih%20manjina%20%20.pdf> [10.06.2018.]
13. *Izješće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava osiguranih u Državnom proračunu Republike Hrvatske za 2010. godinu za potrebe nacionalnih manjina*. (2011) Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. Dostupno na: https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/pdf/izvjescje_o_provedbi_u_z%20za_2010.pdf [10.06.2018.]
14. *Izješće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava osiguranih u Državnom proračunu Republike Hrvatske za*

2011. godinu. (2012) Zagreb: Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina.
Dostupno na:
https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/pdf/izvjescje_ustavni_zakon_2011.pdf [10.06.2018.]
15. *Izješće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava osiguranih u državnom proračunu Republike Hrvatske za 2012. godinu za potrebe nacionalnih manjina.* (2013) Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. Dostupno na:
<https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/26072013/Izvj%C5%A1%C4%87e%20o%20provedbi%20UZPNM%20za%202012.pdf> [11.06.2018.]
16. *Izješće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava osiguranih u Državnom proračunu Republike Hrvatske za 2013. godinu za potrebe nacionalnih manjina.* (2014) Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. Dostupno na:
<https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/16072014/Izvj%C5%A1%C4%87e%20o%20provedbi%20Ustavnog%20zakona%20o%20pravima%20nacionalnih%20manjina%20-%202013.pdf> [11.06.2018.]
17. *Izješće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava osiguranih u Državnom proračunu Republike Hrvatske za 2014. godinu za potrebe nacionalnih manjina.* (2015) Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. Dostupno na:
https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/27082015/Izvjescje_o_provedbi_UZPNM_za%202014.pdf [11.06.2018.]
18. *Izješće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava osiguranih u Državnom proračunu Republike Hrvatske za 2015. i 2016. godinu za potrebe nacionalnih manjina.* (2018) Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. Dostupno na:
<https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//Sjednice/2018/01%20sije%C4%8Danj/74%20sjednica%20VRH//74%20-%202015.pdf> [15.05.2018.]
19. Lončarić-Jelačić, N. (2011) *Bijela knjiga o međukulturnom dijalogu: Živimo zajedno jednaki u dostojanstvu* [online]. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje. Dostupno na:

- http://www.azoo.hr/images/izdanja/Medjukulturni_dijalog_web.pdf
[30.03.2018.]
20. Martinčević, J. (2010) Provođenje slobodnog vremena i uključenost učenika i izvannastavne aktivnosti unutar škole. *Život i škola*, br. 24. str. 19-34.
 21. Materijal za sjednicu. (2006) *Informacija o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina na području Osječko-baranjske županije*. Osijek: Upravni odjel za društvene djelatnosti Osječko-baranjske županije
 22. McLaren, P. (1995) White terror and oppositional agency: Towards a critical multiculturalism. U: Sleeter, C.E, i McLaren, P., ur., *Multicultural education, critical pedagogy, and the politics of difference*. Albany: State University of New York Press, str. 33-70.
 23. McLaren, P. (2015) *Life in Schools: An Introduction to Critical Pedagogy in the Foundations of Education*, New York, London: Routledge.
 24. Mesec, B. (1998) *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu* [online]. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo. Dostupno na: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-C11L6WB5/92248721-1c57-48ab-8705-5504e2d439bb/PDF> (07.09.2018.)
 25. Mesić, M. (2003) Europski standardi manjinske zaštite i položaj manjina u Hrvatskoj. *Revija za sociologiju*, Vol.34, str. 161-177.
 26. Neziri, Z. (1993) *Hrvati o Albancima: (od narodnog preporoda do 1912. godine)*. Zagreb: Hrvatsko – albansko društvo.
 27. Piršl, E. (2007) Interkulturalna osjetljivost kao dio pedagoške kompetencije. U: V. Previšić, N. N. Šoljan, N. Hrvatić, ur., *Pedagogija – prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja*. Zagreb: Hrvatsko pedagoško društvo, str. 275-292.
 28. Pushka, A. (1978) *Albanija*. Zagreb: Školska knjiga.
 29. Serija europskih međunarodnih ugovora br. 157. (1995) *Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina*. Dostupno na: https://www.crnakutija.babe.hr/attach/_o/okvirna_konvencija_za_zastitu_nacionalnih_manjina.pdf [10.05.2018.]
 30. Spajić-Vrkaš, V. (2004) The Emergence of Multiculturalism in Education: From Ignorance to Separation Through Recognition Ignorance to Separation Through

- Recognition. U: Mesić, M. ur., *Perspectives of multiculturalism – western and transitional countries*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 87-101.
31. Spajić-Vrkaš, V. (2014) Kulturne razlike, građanstvo i obrazovanje za interkulturalni dijalog. U: Hrvatić, N., ur., *Interkulturalno obrazovanje i europske vrijednosti*. Zagreb: Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici, str. 3-17.
 32. Šiljković Ž., Rajić V. i Bertić D. (2007) Izvannastavne i izvanškolske aktivnosti. *Odgojne znanosti*. Vol 9, br. 2. str. 113-145.
 33. Ustav Republike Hrvatske. *Narodne novine*. 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske> [10.05.2018.]
 34. Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina. *Narodne novine*. 155/02, 47/10, 80/10, 93/11. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/295/Ustavni-zakon-o-pravima-nacionalnih-manjina> [10.05.2018.]
 35. Vican, D. (1999) *Odgoj i obrazovanje djece Albanaca u Hrvatskoj*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
 36. Yin, R.K. (2007) *Studija slučaja: dizajn i metode*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
 37. Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina. *Narodne novine*. 51/2000. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2000_05_51_1128.html [11.05.2018.]
 38. Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalne manjine. *Narodne novine*. 51/00, 56/00. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/318/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-na-jeziku-i-pismu-nacionalnih-manjina> [10.05.2018.]

Prilozi

Prilog 11, Protokol polustrukturiranog intervjua

Pitanja za nastavnicu izbornog predmeta *Albanski jezik i kultura*

1. Koliko učenika je upisalo izborni predmet Albanski jezik i kultura na početku 2017./2018. školske godine? Mislite li da se interes za učenjem albanskoga jezika s godinama povećava ili smanjuje? Što mislite zbog čega je tako?
2. Koji se udžbenici koriste za nastavu albanskoga jezika i od kud se nabavljaju? Smatrate li da su udžbenici kvalitetni i da izlažu nastavni sadržaj koji zadovoljava potrebe učenika, u smislu razumijevanja jezika i kulture te unapređenju znanja o jeziku i kulturi? Smatrate li da li treba ponuditi još neke sadržaje i koji bi to sadržaji bili? Zašto tako mislite? (*Koristite li udžbenike koji se su pisani/tiskani u Hrvatskoj ili koji su baš pisani/tiskani u Albaniji? Zašto*)
3. Koriste li se kakvi dodatni materijali u nastavi (listići, novine...)? Izrađujete li samostalno kakve materijale za nastavu ili ih izrađuju i učenici zajedno s Vama? Ukoliko da, što birate kao dodatne materijale?
4. Kako je organizirana nastava albanskoga jezika i kulture? (kada se održava, gdje se održava, kako su raspoređeni razredi, što se sve uči – povijest, književnost, gramatika..., što se najviše uči...)
5. Koje teme obrađujete na nastavi albanskoga jezika i kulture? Izdvojite i opišite nekolicinu tema iz kurikuluma nastave albanskoga jezika i kulture koje smatrate posebno važnima – objasnite zašto mislite da su baš te teme važne.
6. Što sve nastava albanskoga jezika i kulture pruža učenicima koji ga pohađaju? Što poučavanje albanskoga jezika i kultura pruža Vama? Objasnite.
7. Koji su ciljevi učenja i poučavanja albanskoga jezika i kulture? Pohađaju li i drugi učenici (osim Albanaca) nastavu albanskoga jezika i kulture? Što mislite, bi li to imalo smisla/koristi? Objasnite.
8. Koje posebne dane i običaje vezane za albansku kulturu i albanski narod posebno obilježavate na nastavi i u školi? Opišite način na koji se to planira i realizira. Ako se ne obilježava, bi li to imalo smisla/koristi (zašto i za koga sve) i je li provedivo u Vašoj školi? Ako nije, što mislite zašto nije i može li se to promijeniti? Što je potrebno učiniti da se to promjeni?

9. Organiziraju li se neke druge aktivnosti u nastavi i(li) u školi (npr. izložbe, radionice, zajedničko gledanje filmova, terenska nastava, ...) vezane za albansku kulturu i albanski narod? Tko u njima sudjeluje? Tko ih osmišljava? Koji je cilj te/tih aktivnosti? Kako učenici, njihovi roditelji i drugi nastavnici reagiraju na takve aktivnosti? Ako ne, bi li takve aktivnosti bile smislene/korisne (zašto i za koga sve) i jesu li provodive u Vašoj školi?
10. Dijele li učenici na satu Albanskoga jezika i kulture događaje iz vlastitoga života koji su vezani za albansku kulturu i narod (npr. kako kod kuće obilježavaju blagdane i običaje, ...)? Potičete li učenike na to – ako da, zašto i kako to činite? Ako ne, smatrate li da bi takvo što bilo korisno, zašto?
11. Imate li Vi možda neke planove za budućnost za nastavu albanskoga jezika i kulture? Kako bi po Vama izgledala idealna nastava albanskoga jezika i kulture? Mislite li da možete utjecati da se dogode neke promjene u kurikulumu koje su vezane za nastavu albanskoga jezika i kulture? Objasnite. Imate li u planu nešto mijenjati?
12. Mislite li da je učenje albanskoga jezika i kulture po modelu C dovoljno za pripadnike albanske nacionalne manjine; zadovoljava li model C želje i potrebe učenika? Mislite li da bi bilo bolje kada bi se za pripadnike albanske nacionalne manjine (s vremenom, ukoliko se poveća broj učenika) formirali kombinirani razredi u kojima učenici slušaju i prate nastavu na dva jezika (u ovom slučaju, na hrvatskom i albanskom). Mogu li učenici utjecati na to što žele učiti, kojim tempom i slično? Što mislite zašto je tako? (ovo pitanje postavljam zbog toga što Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina navodi kako “pripadnici nacionalne manjine sami predlažu i odabiru model i program u skladu s postojećim zakonima i svojim mogućnostima za realizaciju programa” – zanima me ako su pripadnici nacionalnih manjina upoznati s time i ako to koriste ili ne, te koji je razlog tome)
13. Mislite da u Republici Hrvatskoj nedostaju učitelji koji mogu podučavati albanski jezik? Što Vi mislite zašto je tako?
14. Što Vi mislite, koliko su roditelji zainteresirani glede toga da njihova djeca uče albanski jezik u školi? Što mislite zašto je to tako? Komunicirate li s roditeljima albanske djece o nastavi albanskoga jezika i kulture, uspjehu njihove djece na tom izbornom predmetu, i slično?

15. Suradujete li s udrugama ili kulturno-umjetničkim društvima albanske nacionalne manjine? Ako da, na koji način to činite i kako vidite smislenost i korisnost te suradnje? Ako ne, biste li to voljeli i kako bi se to moglo realizirati? Gdje konkretno možete zamisliti njihovu ulogu u školi i na Vašoj nastavi?

Pitanja za pedagoginju

1. Kako je došlo do ideje za osnivanjem izbornog predmeta Albanskoga jezika i kulture u Vašoj školi? Objasnite.
2. Koliko učenika je upisalo izborni predmet Albanski jezik i kultura na početku 2017./2018. školske godine? Mislite li da se interes za učenjem albanskoga jezika s godinama povećava ili smanjuje? Što mislite zbog čega je tako? (ovo pitanje postavljam iz razloga što se u Izvješćima o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina bilježi kako se broj učenika svake godine povećava, pa me zanima ako je to možda zbog sve veće informiranosti o postojanju Albanskoga jezika i kulture kao izbornog predmeta, ili ipak postoji neki drugi razlog)
3. Koji se udžbenici koriste za nastavu albanskoga jezika i od kud se nabavljaju? Smatrate li da su udžbenici kvalitetni i da izlažu nastavni sadržaj koji zadovoljava potrebe učenika, u smislu razumijevanja jezika i kulture te unapređenju znanja o jeziku i kulturi? Smatrate li da li treba ponuditi još neke sadržaje i koji bi to sadržaji bili? Zašto tako mislite?
4. Kako je organizirana nastava albanskog jezika i kulture? (kada se održava, gdje se održava, kako su raspoređeni razredi, što se sve uči – povijest, književnost, gramatika..., što se najviše uči ...)
5. Koje posebne dane i običaje vezane za albansku kulturu i albanski narod posebno obilježavate u školi? Opišite način na koji se to planira i realizira. Ako se ne obilježava, bi li to imalo smisla/koristi (zašto i za koga sve) i je li provedivo u Vašoj školi? Ako nije, što mislite zašto nije i može li se to promijeniti? Što je potrebno učiniti da se to promjeni?
6. Organiziraju li se neke druge aktivnosti u školi (npr. izložbe, radionice, zajedničko gledanje filmova, terenska nastava, ...) vezane za albansku kulturu i albanski narod? Tko u njima sudjeluje? Tko ih osmišljava? Koji je cilj te/tih aktivnosti? Kako učenici, njihovi roditelji i drugi nastavnici reagiraju na takve aktivnosti? Ako

ne, bi li takve aktivnosti bile smislene/korisne (zašto i za koga sve) i jesu li provodite u Vašoj školi?

7. Imate li Vi možda neke planove za budućnost vezano za potrebe učenika pripadnika albanske nacionalne manjine, njihov jezik i kulturu? Imate li u planu što mijenjati? Zašto?
8. Mislite li da je učenje albanskoga jezika i kulture po modelu C dovoljno za pripadnike albanske nacionalne manjine; zadovoljava li model C želje i potrebe učenika? Mislite li da bi bilo bolje kada bi se za pripadnike albanske nacionalne manjine (s vremenom, ukoliko se poveća broj učenika) formirali kombinirani razredi u kojima učenici slušaju i prate nastavu na dva jezika (u ovom slučaju, na hrvatskom i albanskom). Mogu li učenici utjecati na to što žele učiti, kojim tempom i slično? Što mislite zašto je tako? (ovo pitanje postavljam zbog toga što Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina navodi kako “pripadnici nacionalne manjine sami predlažu i odabiru model i program u skladu s postojećim zakonima i svojim mogućnostima za realizaciju programa” – zanima me ako su pripadnici nacionalnih manjina upoznati s time i ako to koriste ili ne, te koji je razlog tome).
9. Mislite da u Republici Hrvatskoj nedostaju učitelji koji mogu poučavati albanski jezik? Što Vi mislite zašto je tako?
10. Što Vi mislite, koliko su roditelji zainteresirani glede toga da njihova djeca uče albanski jezik u školi? Što mislite zašto je to tako? Komunicirate li s roditeljima albanske djece o nastavi albanskog jezika i kulture, uspjehu njihove djece na tom izbornom predmetu, i slično?
11. Suradujete li s udrugama ili kulturno-umjetničkim društvima albanske nacionalne manjine? Ako da, na koji način to činite i kako vidite smislenost i korisnost te suradnje? Ako ne, biste li to voljeli i kako bi se to moglo realizirati? Gdje konkretno možete njihovu ulogu u školi i na Vašoj nastavi?
12. Potičete li (škola, Vi osobno) integraciju sadržaja vezanih za albansku kulturu i narod u redovitu nastavu? Ako da, kako to činite? Ako ne, biste li to voljeli, smatrate li takvo što potrebnim, korisnim, objasnite.
13. Jesu Albanci, albanska kultura i albanski jezik vidljivi u kulturi i kurikulumu Vaše škole? Ako da, navedite primjere, kako ste (škola) postigli tu vidljivost? Kako je

održavate? Ako ne, mislite li da na njoj (vidljivosti) treba raditi i kako to mislite činiti? Objasnite.